

Katedra: filosofie
Studijní program: Učitelství pro ZŠ II. st.
**Studijní obor
(kombinace)** občanská výchova-dějepis

**Různé pohledy na fašismus a nacismus:
komparace a zhodnocení**

Different views on fascism and
nazism: comparison and appreciation

Diplomová práce: 2010-FP-KFL-160

Autor:
Lenka Ducháčová

Podpis:

Adresa:
Zábrodí 154
Horní Radechová 549 46

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Konzultant:

Počet:

stran	slov	obrázků	tabulek	příloh
79	17458			

V Liberci dne: 9. 12. 2009

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne 9.12.2009

.....

Ducháčová Lenka

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své diplomové práce dr. Martinovi Brabcovi za jeho podnětné rady, připomínky, informace, ale i čas, který mi během zpracování diplomové práce věnoval. Mé poděkování patří i těm, kteří mě při psaní práce podporovali a byli mi oporou.

Resumé

Diplomová práce se zabývá různými pohledy na fašismus a nacismus. Práce se věnuje historickým souvislostem a příčinám vzniku těchto pravicových ideologií, politickému stylu a hlavním idejím, které jsou s nimi spojeny. Cílem předložené práce je analýza prostudované literatury a poukázání na rozdílnost výkladů těchto pravicových ideologií, které se dotýkají jejich vzniku a charakteristických rysů. Diplomová práce se snaží poukázat na rozdílnost ve výkladu fašismu a nacismu na základě přístupu vědních disciplín, politických ideologií a postojů autora.

Summary

The diploma thesis is focused on different points of view of fascism and Nazism. The thesis discusses historical context and causes of birth of these right-wing political beliefs, political style and main ideas which are connected with them. The objective of this thesis is the analysis of read over literature which refers to the difference of these right-wing political beliefs, which mention their origin and typical features. The diploma thesis should point to the difference in the interpretation of fascism and Nazism based on the access to scientific disciplines, political ideologies and author's attitude.

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit verschiedenen Ansichten über Faschismus und Nazismus. Die Arbeit widmet sich den historischen Zusammenhängen und Entstehungsursachen dieser Rechtsideologien, dem politischen Stil und den Hauptideen, die damit verbunden sind. Das Ziel der vorgelegten Arbeit war Analyse der durchgearbeiteten Literatur und Hinweis auf Interpretierungsverschiedenheit dieser Rechtsideologien, die ihre Entstehung und charakteristische Züge betreffen. Die Diplomarbeit bemüht sich, um auf dem

Grund des Zutrittes Wissenschaftsdisziplinen, politischer Ideologien und Autoreneinstellungen auf die Verschiedenheit in Faschismus- und Nazismusinterpretierung zu hinweisen.

Obsah

1. Úvod.....	10
2. Kritika literatury.....	12
3. Dva státníci.....	14
3.1. Benito Mussolini.....	16
3.1.1 Studijní léta a politické začátky	16
3.1.2 Situace v Itálii po první světové válce.....	18
3.1.3 Štastné roky.....	19
3.1.4 Upevňování režimu.....	21
3.1.5 Pryč s diktátorem.....	25
3.1.6 Lateránské dohody.....	26
3.2. Adolf Hitler	28
3.2.1 Dětství a studia.....	28
3.2.2 Politické začátky.....	29
3.2.3 Apel na masy a vzestup k moci.....	31
3.2.4 Od míru k válce.....	33
3.2.5 Zahraniční politika Německa.....	34
3.3 Druhá světová válka.....	35
3.3.1 Výsledky druhé světové války.....	38
4. Obecná charakteristika fašismu a nacismu.....	40
4.1 Předchůdce.....	40
4.2 Fašismus a nacismus.....	41
5. Interpretace fašismu a nacismu.....	45
5.1 Nástup, počátky fašismu a nacismu.....	46
5.2 Jde o revoluční hnutí?.....	51
5.3 Autorita a svoboda.....	53
5.4 Kapitalismus a hospodářství.....	56
5.5 Politický program-světový názor	62
5.6 Nenávist, holocaust, rasismus.....	68

5. 6. 1 Popírači.....	72
6. Závěr.....	75
7. Použité literatury a online dokumenty.....	78
7.1 Literatura.....	78
7.2 Online a elektronické dokumenty.....	79

1. Úvod

Existuje mnoho slov, která vzbuzují strach a zároveň jsou vzrušující. Mezi tyto fenomény lze zařadit fašismus a nacismus. Poprvé se s těmito pojmy, které se neblaze zapsaly do dějin lidstva, setkáváme na základní škole, kde jsou interpretovány jak synonyma velkého utrpení, válečných hrůz a koncentračních táborů. Do dnešní doby se zdá nesmyslné, jak se v kulturně založené Evropě třicátých let, dvacátého století mohla odehrát taková tragédie, jakou byl nástup pravicových ideologií k moci.

Události 1. světové války a s nimi spojená proměna společnosti urychlily genezi fašismu a nacismu. Tvořily se politické systémy, které se profilovaly v sociální, ekonomické, ale i v geopolitické sféře. Nové myšlenky byly formulovány ve volebních programech politických stran, jež se ze své počáteční bezvýznamnosti měnily ve strůjce evropské politiky. Vystihnout všechny změny spojené s vývojem poválečné doby a popsat ji do nejmenších detailů je nad lidské schopnosti.

Myšlenky extrémistických ideologií jsou aktuální i dnes, přestože pravicové režimy prováděly nezapomenutelné hrůzy, se kterými se lidstvo vyrovnávalo v průběhu druhé poloviny dvacátého století. Zájem o toto téma je neutuchající, jak můžeme pozorovat na pultech knihkupectví. I přes rostoucí počet publikací o dějinách fašismu a nacismu zůstává mnoho otázek nezodpovězeno.

Tato práce si klade za cíl vybrat a analyzovat základní body zmiňovaných ideologií a poukázat na jejich rozdílné interpretace.¹

Tato práce se zaměří na první polovinu dvacátého století. Pro

---

¹ Sullivan ve své knize *Fašismus nastiňuje*, že naše intelektuální vnímání nám zabraňuje pochopit fašismus, který vzhledem k dobovým okolnostem neměl totiž vůbec nastat.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

pochopení souvislostí bude nutné vstoupit i do devatenáctého století. Předložená práce se též věnuje charakteristice fašismu a nacismu pro vytvoření dokonalého obrazu analyzovaných ideologií. Témata diplomové práce byla vybrána s ohledem na komplexní pojetí.

Práce je založena na čerpání informací z knih, které se věnují nejen fašismu a nacismu, ale i jejich vůdčím osobnostem. Podle některých autorů se fašismus a nacismus odlišují jen v malých detailech. Úkolem této práce je najít tyto odlišnosti a poukázat na rozdílnost těchto ideologií a jejich různé interpretace. Hitler i Mussolini jsou autory vnímáni jako labilní jedinci s psychickými problémy. Takto jsou popisováni i v odborných publikacích, které byly ovlivněny politickým uspořádáním nastoleným po ukončení druhé světové války. Fašismus a nacismus každý byl jiný, ale i přesto měly mnoho společného. Značná část populace bohužel nevnímá rozdíly mezi nacismem a fašismem a snadno je zaměňuje.

Každý autor má jiný pohled na danou věc a zaměřuje se podle svého názoru na nejdůležitější a stěžejní okamžiky. Tato práce si klade několik otázek. Co předcházelo vzestupu Benita Mussoliniho a Adolfa Hitlera? Proč masy lidí následovaly své vůdce a bezmezně jim věřily? Do jaké míry fašismus a nacismus změnily podobu Evropy, potažmo světa?

Tato práce je primárně zaměřena na srovnávání prostudované literatury k danému tématu. Hlavním přínosem by měl být ucelený pohled na problematiku rozdílných interpretací fašismu a nacismu s důrazem na nejasnosti při výkladu období jejich vzniku a zakořenění.

2. Kritika literatury

Předložená diplomová práce je založena na studiu dostupné literatury. Materiály publikované k tomuto tématu se spíše zaměřují na osobnosti a dějiny, než na samotnou podstatu fašismu a nacismu.

Literaturu, kterou jsem k této práci použila, bych rozdělila do tří kategorií: politologické (Fromm, Heywood, Nolte, Paxton, Sullivan), životopisné (Bullock, Overy, Zitelmann) a historické věnující se meziválečné a válečné době v Itálii a Německu (Brož, Evans, Götz, Hughes-Mann, Irving, Jäckel, Maierová).

Stěžejními pracemi při zpracování tohoto tématu byly práce N. Sullivana a E. Nolteho. Oba zmínění autoři se zabývají fašismem a nacismem. Nahlížejí na ně v širší perspektivě. Noel O'Sullivan poukazuje na vztah mezi fašismem, marxismem a německým nacionalismem v důsledku historického vývoje Druhý zmiňovaný se věnuje totalitním režimům dvacátého století. Nolte předkládá v knize *Fašismus ve své epoše* teorie vzniku pravicových ideologií s návazností na francouzské hnutí. Samozřejmostí je u něj výklad dějin Itálie a Německa na přelomu 19. a 20. století do roku 1945.

Při zpracování diplomové práce jsem se rovněž opírala o publikace věnující se hlavním osobnostem pravicových hnutí. Monografií věnujících se osobnosti Hitlera je dostatek. Komplikace vyvstala při vyhledávání odborných prací k osobě Benita Mussoliniho, u nějž je seznam omezený. Převážná část prostudované literatury je zaměřena na historickou stránku věci, než na politologickou. Čtenář se dozví kvantum informací, které se přímo dotýkají této doby, ale zřídka kdy mu jsou poskytnuta fakta k pochopení vzniku a základních rysů pravicových ideologií.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

Práce se opírá i o internetové zdroje. K fašistickému období se vyjadřuje i Komunistický svaz mládeže na svých webových stránkách. K ucelenějšímu pohledu na věc mi napomohly stránky věnované Erichu Frommovi a diplomová práce Ondřeje Hynka věnující se nacionalismu jako pojítce subkultur, která je k dispozici online na webu Masarykovy univerzity v Brně.

Celkový seznam použité literatury je uveden na konci této práce.

3. Dva státníci

Benito Mussolini a Adolf Hitler byli výraznými státníky, kteří se neodmyslitelně zapsali do meziválečné evropské historie. Tok dějin spojil tyto dvě kontroverzní postavy, v jejichž životech bylo mnoho podobností i rozdílů jak v politickém, tak v soukromém životě.

Oba diktátoři povstali na válečných polích 1. světové války a za své činy na bojišti byli vyznamenáni. Po válce byli znepokojeni dobovou situací, jež inklinovala k sociálním nepokojům. Společným pojítkem politiky obou mužů se tak stal boj proti socialismu a nezaměstnanosti.

Avšak podobnost propukajících politicky-pravicových režimů se rozcházela v důsledku vlivu povahových vlastností a osobnostních kvalit zmiňovaných státníků. Oba dva spojuje stejný společenský původ. Jejich rodiny nepatřily mezi prestižní vrstvu obyvatel, s ohledem na běžnou praxi, kdy většina vysokých politiků pocházela ze společenské elity. Hitler svůj osobní život tajil a málokdy se ukazoval na veřejnosti se ženou. Jeho životní partnerkou se stala Eva Braunová, se kterou se pár dní před koncem války i oženil. Oproti tomu se Mussolini svým kladným vztahem k ženám na veřejnosti netajil. Mussolini nebyl od přírody obdarován řečnickými schopnostmi, zatímco Hitler již od počátků své politické kariéry dokázal svými plamennými projevy zmobilizovat a strhnout převážnou většinu svých posluchačů. Druhý jmenovaný byl při svých projevech schopen strhnout kohokoli a pro každého znamenal něco: „*pro státníky státníkem, pro generály velitelem, pro ženy*

šarmantním mužem, pro národ otcem.“² Hitlerův úspěch závisel na schopnosti navázat s lidmi kontakt a vyvolat v nich strach, který by přivedl občany k němu.

Hitler ani Mussolini nedosáhli svého vítězství násilnou akcí, ale vedli ostrou politickou kampaň již před svým nástupem do úřadu. Využívali dobové situace, která jim velmi napomohla k tomu, aby dosáhli politického vrcholu. Oba dva byli povoláni do úřadu po souhlasu hlavy jejich státu. Ty se odehrály v době zlomových okamžiků, za kterými mnohdy stáli výše jmenovaní se svými spolupracovníky.

Mnoho interpretací spojuje režimy těchto dvou státníků v jeden, ale sám Mussolini byl přesvědčen, že nelze vyvážet fašismus mimo italské území, ani do Německa.³ Ani jeden ze spojenců se nedočkal konce války a jejich politickým režimům se dostalo morálního i právního odsouzení.

---

² Nolte, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 378.

³ Brož, Ivan. *Vůdcové*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 128-135.

3.1. Benito Mussolini

3.1.1 Studijní léta a politické začátky

Benito Mussolini se narodil 29. července 1889 ve starobylé vesničce Varano di Costa v severovýchodní Itálii. Na přání jeho otce byl pojmenován Benito podle mexického revolucionáře indiánského původu Benita Juáreze, který se v roce 1861 stal prezidentem a nechal popravit císaře Maxmiliána Habsburského.⁴ Na tomto území měl silné zastoupení anarchismus, jehož příznivcem byl zpočátku i Mussolini. Otec Benita se jmenoval Alessandro a živil se jako kovář, zatímco jeho matka byla učitelkou.⁵

Otec Benita Mussoliniho měl velký vliv na politický vývoj svého syna. V kapse u kalhot nosil talisman - medaili, na níž by vypodobněn Marx, který nasvědčoval zalíbení v komunistické straně. Po dokončení studií v roce 1901 složil úspěšně zkoušky na Pedagogické škole ve Faenze a svému zvolenému povolání se z počátku rozhodl věnovat. Učitelská profese však nesplnila jeho očekávání, a proto se rozhodl odjet do ciziny. Jeho kroky směřovaly do Švýcarska, kde po většinu doby pobytu vykonával těžké manuální práce, aby si obstaral finance na živobytí. V Ženevě se údajně setkal s Vladimírem Uljanovem, čili Vladimírem Iliičem Leninem. Byl to právě Lenin, kdo později ostře zkritizoval italské komunisty z toho důvodu, že v Mussolinim ztratili svého nejschopnějšího muže.⁶

Za své výroky propagující komunistické myšlenky byl Mussolini vyhoštěn ze Švýcarska a navrátil se zpět do rodné Itálie.

---

4 Nolte, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 213-231.

5 Zasluhou otce, který věnoval nadbytek času své politické vášni, žila rodina v chudobě.

6 Brož, Ivan. *Vůdcové*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 16-18.

Nový domov našel v oblasti Tridentska, kde přispíval svými články do novin místní socialistické strany. V tomto období se Mussolini přikláněl k filozofií Fridricha Nietzscheho a ztotožnil se s některými jeho myšlenkami. Stěžejním bodem se pro něho stalo násilí jako základní prvek společenské proměny.⁷

V předválečných letech se Mussolini prezentoval jako socialista. Poté, co vláda G.Giolithiho vyhlásila válku Turecku s cílem obsadit jeho území, se budoucí Duce překvapivě postavil proti. Prohlásil, že cílem socialistů není prostorově rozlehlá, ale spíše kultivovaná, bohatá a svobodná Itálie. Také zorganizoval protiválečné demonstrace dělníků ve Forli, na nichž pronášel plamenné projevy. V roce 1912 byl na socialistickém sjezdu nečekaně zvolen do vedení organizace a posléze se stal ředitelem Avanti⁸. Mussolinimu lze připsat zásluhy, jež dovedly socialistickou stranu k vítězství ve volbách v roce 1913.

Po vypuknutí 1. světové války prosazoval Mussolini politiku absolutní neutrality. Podle něj byla válka formou revoluce. Roku 1914 byl za své výroky proti válce vyloučen z komunistické strany. Nikdo se nepostavil na jeho stranu a zůstal sám. Byla to jedna z jeho největších proher, avšak nebyla poslední. Po této události začal s několika bývalými členy socialistické strany vydávat časopis, který měl přesvědčit lid pro vstup do války po boku Francie a Velké Británie. On sám demonstroval nutnost vstupu do války slovy: „*Jestliže vy, monarcho, nevyužijete článku 5 statutu a nevyhlásíte válku nepříteli evropské civilizaci, budete-li se zdráhat, pak přijdete o korunu.*“⁹ Varování přišlo pět minut po

---

7 Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 16-18, 52-54.

8 Avanti-noviny italské socialistické strany.

9 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 239.

dvanácté. V dubnu roku 1915 se mu dostalo toho, po čem toužil. Itálie v Londýně podepsala smlouvu s Dohodou¹⁰ a za slíbený územní zisk vstoupila do války. Sám Mussolini se války zúčastnil aktivně. Bojoval statečně a dobře, nicméně příznak politické minulosti, bouřlivého "socana," velitelům vždy v poslední chvíli zadržel ruku s perem, které mělo rozhodnout o jeho odeslání do důstojnické školy. Po utrpění zranění na bojišti se v roce 1917 vrátil do Itálie, kde se ujal funkce šéfredaktora v Il Popolo d'Italia, novinách, v nichž se věnoval kampani proti socialistické straně.¹¹

3.1.2 Situace v Itálii po první světové válce

Po válce, kdy italští spojenci zastavili Itálii finanční a hospodářskou pomoc, nastala v zemi nesnesitelná bída. Platy byly na mizerné úrovni a lidem se nedostávalo základních potravin. Volby roku 1919 vyhrála socialistická strana, která začala podle ruských kolegů zakládat „dělnické rady“ v továrnách. Propukaly nepokoje v řadách dělníků, kteří nesouhlasili s propuštěním a obávali se, že by se mohlo jednat o podobnou revoluci, jaká proběhla v Rusku. V roce 1920 šlo za zlepšení životních podmínek do stávký na 2,5 milionu Italů. Špatnou hospodářskou situaci ještě podpořila „zrada“ spojenců ohledně slíbeného území.¹²

Na první pohled se Mussolini zdál být politicky mrtvým mužem, ale již na druhý pohled bylo patrné, jak dokonale využil dobové situace a 23. března 1919 vytvořil první z tzv. Fasci di Combattimento¹³ v Miláně. Nepočetná skupina čítajících cca

---

10 Dododa- spojení Francie, Velké Británie a Ruska proti centrálním mocnostem v 1. světové válce.

11 Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha, Olympia, 2001, str. 81-86.

12 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 244-260.

13 Fasci di Combattimento-bojové svazy.

100 lidí se shromáždila v zasedací místnosti v budově Milánského průmyslového a obchodního svazu, aby vyhlásila válku socialismu.¹⁴ Její síla se opírala o bývalé vojáky¹⁵. Mussoliniho fašistické hnutí získávalo stále více příznivců. První velké Mussoliniho úspěchy a jeho navrácení do vysoké politiky lze připsat volebním úspěchům v Terstu, v Bologni a v Pádské nížině. Vyrůstající tendence fašismu byly potvrzeny roku 1920, kdy v komunálních volbách vyhráli fašisté. Koncem listopadu 1920 si Mussolini do svého deníku poznamenal: „*Fašismus nezadržitelně bují ve všech koutech Itálie, zatímco proletariát, zhnusený, zklamáný, masakrovaný, se začíná rozkládat.*“¹⁶

Fašisté prováděli výpady do vesnic a městských dělnických center, kde pronásledovali předáky komunistické a socialistické strany, zapalovali redakce levicových listů a šířili teror, jemuž padlo za oběť několik set lidí. Ve volbách 15. května 1921 byl Mussolini spolu s 35 dalšími fašisty zvolen do parlamentu.¹⁷

3.1.3 Šťastné roky

Rok 1922 byl rokem příprav a plánování. V říjnu 1922 svolal Mussolini do Neapole ozbrojené oddíly a vydal pokyny k "pochodu na Řím." V sobotu 28. října jeho jednotky teatrálně vstoupily do hlavního města. Před jeho branami stálo vojsko, které nebylo dostatečně vyzbrojeno a o organizovanosti se nedalo mluvit už vůbec. Podomácku sešité uniformy obrázek této vojenské akce dokreslovaly velmi výstižně.

---

14 Paxton, Robert, O. Anatomie fašismu. 1. vyd. Praha, Lidové noviny, 2007. str. 9-13.

15 Arditi-bývalý vojáci.

16 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 274.

17 tamtéž, str. 274-281.

Je s podivem, že italský panovník nepostavil proti černým košilím¹⁸ dostupné vojenské síly, které by rebely snadno z Říma vytlačily. Možnou odpovědí mohl být strach z krveprolití, které by bylo pravděpodobně následkem občanských rozbrojů.¹⁹ O tři dny později Mussolini vytvořil první vládu a sám si nárokoval pět ministerských křesel.²⁰ Pochod na Řím byl ukázkovým příkladem revoluce bez prolití jediné kapky krve. Podle Nolteho byl „*pochod na Řím tedy skutečně komedií, ale takovou při níž končí legrace, pozorujeme-li, jak se zápleтка zadržává.*“²¹

Mussolini sám sebe charakterizoval jako mučedníka, který se obětoval pro svoji vlast. Aby zakryl své pravé úmysly, jmenoval většinu ministrů z řad nefašistických politiků. Jeho vládu tvořili fašisté, lidovci, liberálové a dokonce i jeden socialista, který figuroval na seznamu pouze krátkou chvíli. Mussolini si postupně svou moc stále více upevňoval. Založil tzv. "Velkou fašistickou radu," jejíž členové měli větší pravomoci než měl vládní kabinet.²²

Mussolini, jako nejmladší premiér v Evropě, nyní držel otěže pevně ve svých rukou. Sám to demonstroval slovy. „*Nedělejte si marné iluze. Teprve teď začne pravý tanec.*“²³ Převážná část Itálie stála za Mussolinim, což se potvrdilo v lednu 1924, kdy se konaly volby do parlamentu. Ačkoliv fašisté ve volbách vyhráli, utvořila se proti nim silná opozice v čele se socialistickým poslancem, právníkem Giacomem Matteottim.²⁴

---

18 Černé košile-typický oděv pro stoupence fašismus. Pro nacismus byly typické hnědé košile.

19 Paxton, Robert ,O. Anatomie Fašismu. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 107- 131.

20 Ministerstvo: vnitra, války, práce, zahraničí a námořnictva.

21 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 288.

22 Tamtéž, str. 281-292.

23 Taraba, Luboš. DUCE: Anatomie jedné kariéry. 1. vyd. Praha: Horizont, 1992, str. 94.

24 Giacomo Matteotti-italský socialistický poslanec, jenž byl se souhlasem Benita Mussolini zavražděn v červnu 1924.

3.1.4 Upevňování režimu

Na upevnění své pozice vydal Benito Mussolini za souhlasu svých blízkých tribunály²⁵ na obranu státu a s tím spojené pokyny pro tajnou policii OVRA²⁶. Pro politické vězně byly určeny sběrné tábory, tzv. confino²⁷. Itálie se tak pomalu ale jistě měnila v totalitní stát. Podle Duceho²⁸ hesla „*vše ve státě, nic mimo stát, nic proti státu*“²⁹ měli fašisté moc v celé zemi, i když byl oficiální hlavou státu nadále král Viktor Emanuel III., který disponoval formálně výkonnými pravomocemi, včetně možnosti odvolávat a jmenovat předsedu vlády.³⁰

Fašismus zasahoval do životů všech lidí a nic nebylo ponecháno náhodě. Podle úředního nařízení z prosince 1926 začala éra fašismu. Od roku 1927 se vedle kalendářního roku uváděl i rok fašistické vlády od roku nula, tedy od pochodu na Řím. Itálii kompletně ovládl fašismus, Mussoliniho strana se zbavila všech konkurentů, její organizace se upevnila a utvořila silné jádro, kolem kterého se shromažďovaly jiné podružné organizace. Každý člen fašistické strany musel složit slib věrnosti: „*Přísahám, že budu bez diskuze plnit duceho rozkazy a ze všech svých sil, v případě nutnosti i svou krví sloužit věci fašistické revoluci.*“³¹ Občan, který byl nespokojený s životem ve straně, byl označen za vlastizrádce, vyloučen ze strany a odstraněn z veškerého politického života.

Mussolini byl v osobním životě, alespoň navenek, šťastným manželem, otcem i přesto, že s ním rodina od roku 1929 nežila,

25 Tribunály-právní dokumenty.

26 OVRA-Dobrovolná organizace pro potlačování antifašismu.

27 Confinio-trest v podobě vyhnanství na vzdálené ostrovy.

28 Duce označení pro vůdce Benita Mussoliniho ve fašistické Itálii.

29 Taraba, Luboš. DUCE: Anatomie jedné kariéry. 1. vyd. Praha: Horizont, 1992, str. 112.

30 Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 128-135.

31 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 346.

protože pobývala v Miláně. Mussolini měl se svojí ženou Rachel celkem pět dětí. Ačkoli žil na veřejnosti spořádaným životem, některých svých zlovyků se nedokázal zbavit. Nerad si na sebe denně bral čistou košili a každodenní hygiena pro něj byla tabu. Nevykoupaný, s nevyčištěnými zuby a několikadenním strništěm na tváři vypadal v době rudé éry jako revolucionář a anarchista z povolání.³²

V zahraniční politice hledala Itálie svého spojence. Úsilí o kolektivní bezpečnost bylo typické po celá dvacátá léta. Nad Evropou se stahovala válečná mračna. SSSR vstoupil na pole mezinárodní politiky a roku 1934 se stal členem společnosti národů a obecně se doufalo, že bude působit jako protiváha Německa.

Zahraničně dobyvačná politika Itálie se vydala směrem na černý kontinent. Cílem útoku byla Etiopie, kde se první boje odehrávaly od října 1935, kdy italské jednotky se pohybovaly v Etiopii bez vyhlášení války.³³

Po „vyřešení“ africké otázky začalo vyjednávání mezi Hitlerem a Mussolinim. Došlo k vzájemné shodě názorů, které opravňovaly Hitlera k svévolnému jednání v otázkách týkající se střední Evropy. Na oplátku měl být Mussolini o dění v této lokalitě včas informován. Tak se ovšem nedělo. O anšlusu³⁴ byl vyrozuměn dopisem pouhý den předem. Byla to zpráva, jak se říká, pět minut po dvanácté. Duce byl zlostí bez sebe. Jeho spojenec ho postavil před hotovou věc a Itálie nezískala z tohoto „obchodu“ nic. Urovnat situaci do Itálie přijel sám Hitler. Po pětidenní návštěvě byly vztahy

---

32 Taraba, Luboš. DUCE:Anatomie jedné kariéry. 1. vyd. Praha: Horizont, 1992, str. 115-128.

33 Tamtéž, str. 148-157.

34 Anšlus-německý výraz pro připojení Rakouska 12.3.1938 k Německu.

opět přátelské, což bylo patrné ze slov samotného Duceho, jak proklamoval slovy: „*Dnes už nás žádná síla nemůže rozdělit*“³⁵

Hitler si tak zajistil spojence před projednávanou sudetskou otázkou. Ve vyhrocené situaci v září 1938 se ukázalo na čí straně Mussolini stojí. Podle Mussoliniho návrhu mělo proběhnout lidové hlasování, ve kterém se Němci žijící v Československu měli sami rozhodnout, kam půjdou, zda do Říše, či zůstanou v ČSR. Ačkoliv měl Mussolini sám zásluh na územní kořisti, Itálie nebyla ještě připravena, jak sám demonstroval slovy: „*Viděl jsi někdy, aby se beránek stal vlkem? ptal se svého zete Ciana. Italové jsou národem ovcí. Osmnáct let na jejich předělání nestačí. Na to potřebuji sto osmdesát, možná sto devadesát století. Je to materiál, co mi chybí. Také Michelangelo potřeboval mramor, aby udělal své sochy. Kdyby měl pouze hlinu, stal by se jen hrncířem.*“³⁶

Československá otázka byla projednána na Mnichovské konferenci za účasti čtyř mocností,³⁷ které svolal Duce na návrh britského premiéra Nevilla Chamberlaina. Československo bylo obětováno pro mír, i když jen na krátkou dobu. Splněním požadavků³⁸ došlo k uklidnění Německa a Itálie, a tím i k urovnání situace. Na mezinárodní scénu přestaly být vnášeny politické požadavky a na evropský kontinent se navrátil tolik potřebný, avšak jen „dočasný,“ mír. Benito Mussolini byl v italském tisku nazýván hrdinou a obráncem míru. Francie uznala anexi Habsburků a Londýn tleskal.

Dvacet let stačilo na vzpamatování a svět stál na prahu nové války. Duce si byl vědom situace a nechtěl se nechat zatáhnout do

35 Taraba, Luboš. DUCE: Anatomie jedné kariéry. 1. vyd. Praha: Horizont, 1992, str. 169.

36 Tamtéž, str. 169.

37 Čtyři mocnosti-Německo, Itálie, Francie, Velké Británie.

38 Odstoupení československého pohraničí (Sudet) Německu.

konfliktu, neboť Itálie nebyla na válku připravená stejně tak, jako řada dalších států. Mussolini si byl však vědom svých závazků, a proto nevystupoval přímo proti válce a zpevnění vztahu se třetí říší. Měl však podmínku, jejíž splnění mu bylo Hitlerem rovněž přislíbeno, že válka proti nepřátelům³⁹ nezačne dříve než za tři roky. Proto sám Mussolini navrhl, aby byla podepsána dohoda o vojenské spolupráci. Stalo se tak 22. května 1939 dodnes je tato dohoda známa pod názvem Ocelový pakt. Smlouvu lze charakterizovat Duceho slovy: „*Nikdy jsem nečetl podobnou smlouvu. Je to skutečný dynamit.*“⁴⁰ Jinými slovy se Itálie měla stát spoluhráčem Německa, a to nejen v případě jeho napadení, ale i jeho případné agrese. Toto spojení se mohlo zdát podivné, protože Mussolini stavěl na první místo své politiky vytvoření impéria, což bylo bezprostředně následované vítězstvím ve Španělsku, dále zprostředkováním řešení sudetoněmecké otázky a až na čtvrtém místě figurovalo rozhodnutí vstoupit do války.

Osudová hodina nastala 10. června 1940, kdy Duce měl proslov z balkonu Benátského paláce, aby sdělil lidu, že Itálie vstupuje do války po boku svého spojence Německa. Očitý svědek přiblížil dobové okolnosti slovy: „*Začíná dobrodružství, Bůh ochraňuj Itálii.*“⁴¹

Válečné úspěchy nebyly příliš velké, ale spíše žádné. Většího úspěchu bylo dosaženo pouze v Somálsku na úkor Velké Británie v srpnu 1940. Hrdost vedla Duceho k plánu obsazení Řecka, ačkoliv na to neměl dosti vojenských sil a nakonec musel vzít zavděk německou pomocí. Afrikakorps⁴² v čele s Erwinem Rommelem, měli

---

39 Polsko a Británie.

40 Taraba, Luboš. DUCE: Anatomie jedné kariéry. 1. vyd. Praha, Horizont, 1992, str. 174.

41 Tamtéž, str. 179.

42 Afrikakorps-armádní sbor německé armády operující během 2. války na africkém území.

zlepšit reputaci italským jednotkám, neboli makaronům, jak jim Britové posměšně říkali. Mocného spojence získalo Německo s Itálií v září 1940, kdy byl podepsán pakt tří mocností, čímž vznikla osa Berlín-Řím-Tokio. Ve smlouvě byly uvedeny dohody o rozdělení sfér vlivu a spolupráci „při nastolování nového pořádku.“

3.1.5 Pryč s diktátorem

Politické kruhy si byly vědomi válečných neúspěchů i špatné hospodářské situace a začaly přemýšlet, kde najít zadní vrátka, která by jim pomohla co nejvýhodněji z války vycouvat. Podobný názor zastával i Viktor Emanuel III., podle jehož představ měl být Duce odstraněn. Itálie se měla liberalizovat a nová vláda měla zahájit mírové rozhovory. Panovník byl však nerozhodný. Na jedné straně mu vadil Duce a na druhé spojení USA s bolševickým Sovětským svazem.

Duce byl sesazen legálním způsobem. Velká fašistická rada zasedla 24. července 1943 a opozice dosáhla svého. Hlasováním došlo k odvolání Benita Mussoliniho z pozice ministerského předsedy. To ovšem nestačilo. Bylo nutné, odstranit ho rovněž z politického života. Příležitost se naskytla při návštěvě panovníka hned následujícího dne. Vše bylo zvládnuto za pomoci krále tzv. palácovým pučem. Duce podle italského rozhlasu podal demisi a jeho nástupcem se stal Pietro Badoglio. Itálie přešla na stranu nedávných nepřátel a postavila se tak svému dřívějšímu spojenci. V Německu se však na Mussoliniho nezapomnělo a Duce byl výsadkem SS osvobozen a převezen na sever Itálie, na území kontrolovaném Němci, kde byla oficiálně vyhlášena Italská sociální republika. Nový státní útvar, tzv. republika Saló vyhlásila válku

antifašistické koalici, všem italským zrádcům. Bývalý ministerský předseda zde figuroval jako německá loutka.⁴³

Spojenecké jednotky postupovaly rychle směrem na sever a Benito Mussolini měl před sebou pouhé týdny života. Roky jeho práce a politických představ přišly vniveč. Nedostatečná opora voličů a opozice, která se postavila razantně proti jeho návrhům na usmíření, znamenaly konec jeho politické moci. Nebezpečná situace donutila Duceho k útěku, ale snaha skrýt se v přestrojení však nevyšla. Zatčen byl i se svou milenkou, která mu stála věrně po boku do poslední chvíle. Ze strachu, aby se dějiny neopakovaly a nedošlo k jeho osvobození, byl Benito odsouzen k trestu smrti zastřelením. Tento rozsudek měl okamžitou platnost. Naposledy se vydechl 28. dubna 1945. Těla Mussoliniho a ostatních byla převezena do Milána, kde byla pověšena za nohy a vystavena na přístřešku benzinové pumpy.⁴⁴

3.1.6 Lateránské dohody

Vztah fašismu a katolické církve byl zvláštní, ale ve své podstatě nesmírně důležitý. Je samozřejmé, že se tyto dvě totalitní složky musely dostat do konfliktu. Benito Mussolini nebyl věřící člověk, a proto je s podivem, když se stal „nejvýznamnějším“ mužem Itálie, postaral se o to, aby se do škol a dalších státních institucí navrátil křucifix. Vatikán byl spokojený a nadále doházelo ke sbližování, třebaže šlo o tak protikladné strany.

---

⁴³ Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 214-215.

⁴⁴ Tamtéž, str. 248-249.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

Rozhovory započaly v létě 1926, kdy za stát vyjednával Barone⁴⁵ a za vatikánskou stranu byl zplnomocněn advokát Francesco Pacelli, bratr budoucího papeže Pia XII.

Dohody bylo dosaženo v únoru 1929 v Lateránu, která stanovila soužití Vatikánu s italským královstvím. Je samozřejmostí, že to nebylo zadarmo, obě strany musely pro dohodu něco obětovat. Na druhou stranu se katolictví stalo státním náboženstvím. Ostatní vyznání byla tolerována. Na oplátku se Vatikán zavázal, že nebude zasahovat do státních záležitostí. Dohoda mezi státem a katolickou církví byla velmi důležitá. Možná roztržka by byla na škodu, a proto dohoda byla nutná v zemi, kde měla katolická církev tak silné zastoupení. Katolická církev se tak stala privilegovanou složkou italské společnosti.

---

⁴⁵ Po jeho smrti ho nahradil Mussolini.

3.2. Adolf Hitler

3.2.1 Dětství a studia

Adolf Hitler, stejně jako Mussolini, pocházel z podobně finančně situované rodiny, která žila na rakouském katolickém venkově poblíž rakouského Lince. Jeho otec Alois Schicklgruber se nechal přejmenovat a začal používat nám známé příjmení Hitler. Matkou Adolfa Hitlera byla Klára Hitlerová, rozená Pölzová. Adolf byl čtvrté dítě ze šesti. Dospělosti se dožili jen on a jeho nejmladší sestra Paula, která ho přežila o mnoho let. O jeho původu a rodině se neustále vedou spory. Existují různé teorie, které jsou často protichůdné. Jisté ovšem je, že jeho otec byl státní úředník a často měnil místo svého působení. Malý Adolf Hitler tak vystřídal mnoho základních škol, kde měl celkem dobrý prospěch. Na střední škole už tak úspěšný nebyl. Prospěch se mu značně zhoršil a studia nedokončil. Jeho snem bylo studium umění, za kterým se vydává do hlavního města, kde se dvakrát pokoušel složit přijímací zkoušky na Akademii výtvarných umění. Neúspěšně. Kvůli tomuto osobnímu selhání se dostal se na okraj společnosti. V této době se u něho objevily myšlenky o nadřazené nordické rase a Židech jako jeho největších nepřátelích.⁴⁶ Hitler ve svých vzpomínkách v *Mein Kampf* hovoří o Židech takto:

*„Kamkoli jsem šel, všude jsem vídal Židy, a čím jsem víc jich spatřoval, tím ostřeji se v mých očích vydělovali z ostatního lidstva.“*⁴⁷

---

⁴⁶ Kershaw, Ian. Hitler, 1899-1936: Hybris. 1. vyd. Praha: Argo, 2004, str. 27-49.

⁴⁷ Tamtéž, str. 51.

Stejně jako Mussolini stanul i Hitler na válečném poli 1. světové války. Přihlásil se jako dobrovolník do dělostřeleckého regimentu v Bavorsku. V armádě měl velmi důležitou funkci. Byl polním kurýrem, který doručoval vojenské rozkazy na frontě. Během války dosáhl pouze hodnosti desátníka. Čas strávený na bojišti popisoval jako nejšťastnější léta svého života. Líbilo se mu bojovat za Německo. Konec války ho však zastihl v polním lazaretu, kde se léčil z otravy bojovým plynem. Nedokázal se smířit s abdikací císaře a porážkou Německa.⁴⁸

3.2.2 Politické začátky

Versaileský mírový systém uštědřil Německu zdrcující porážku. Zničené císařství nehodlalo přijmout absolutní vinu za rozpoutání války, hospodářské škody a oběti na životech. Právě v této rozpolcené době se zrodilo rozhodnutí u Adolfa Hitlera stát se politikem, kdy jeho politické ambice a naděje na úspěch byly nulové. Osud mu připravil divokou politickou dráhu, kdy se z bezvýznamného vojáka stal pánem Evropy.

Politické začátky Führera lze spatřit v roce 1919, kdy se stal členem *Deutsche Arbeiterpartei*, politické strany v jejímž čele byl Anton Drexler. Pozice řadového člena mu ovšem nestačila. Toužil být vlastním pánem. Prosadit se dokázal v září 1921 při proslovu v Norimberku, kde se stal lídrem Německého bojového svazu. Hitler si uvědomoval, že samotná *Deutsche Arbeiterpartei* byla v těchto letech příliš slabá, aby měla možnost změnit poměry v poválečném Německu.⁴⁹

---

48 Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 95-100.

49 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 412-417.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

Prvním pokusem o změnu byl vojenský puč v roce 1923. Během sletu německých nacionalistů v Mnichově došlo k pokusu unést bavorskou vládu. Únosci si chtěli vynutit jejich souhlas s akcí, která byla namířena proti vládě v Berlíně. Po Hitlerově boku stála ikona první světové války, od níž si sliboval širokou podporu. Hitler se s Ludendorffen setkal v Berlíně v roce 1920. Oba dva se těšili vzájemné úctě. Tato událost byla zlomovým bodem v Hitlerově politické dráze, ačkoliv s ní není veřejnosti zdaleka tak obeznámena. Neúspěch puče znamenal pro Hitlera pobyt ve vězení v Landenberské pevnosti. Odpykávání trestu si zpestřoval diktováním prvního svazku Mein Kampf Rudolfo Hessovi. Svým dílem vzbudil jen málo pozornosti a navíc pobyt ve věznici ho oddělil od tehdejších politických představitelů, se kterými dříve spolupracoval.⁵⁰

Po propuštění a návratu do politického života byl u zrodu NSDAP,⁵¹ která byla založena 1925. Šlo sice o stranu novou, ale se stejným politickým programem, jaké měly její předchůdkyně. Sám Hitler stál v jejím čele a jeho pozice byla pevně zakotvena. Nyní už neměl konkurenta, který by ho mohl ohrozit. V této době došlo i ke sbližení Hitlera s Goebbelsem. Druhý jmenovaný přešel do Hitlerova tábora a stál mu věrně po boku až do jeho posledních dnů.

---

⁵⁰ Paxton, Robert, O. Anatomie Fašismu. 1. vyd. Praha, Lidové noviny, 2007, str. 108 -113.

⁵¹ NSDAP-Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana), založena byla v roce 1925 přejmenováním Německé dělnické strany (německy: DAP-Deutsche Arbeiterpartei).

3.2.3 Apel na masy a vzestup k moci

Ve dvacátých let nezastává NSDAP významné místo v německé politice. Stranu finančně podporovali podnikatelé. Finanční pomoc byla sice jedna z podmínek vzestupu, ale nebyla jedinou nutností. Startujícím článkem pro voliče bylo řešení hospodářské krize, které NSDAP nabízela ve svém politickém programu. Hitler apeloval na masy slovy při svém projevu v Říšském sněmu v září 1930: *„Co slíbily staré strany, co dodržely? Nyní přišel konec! Období největších politických slibů a právě tak velkých nadějí končí všeobecným politickým, morálním a hospodářským bankrotem. Suverénní lid dnes může děkovat svým vůdcům, neboť ti jsou zodpovědní za jeho úděl.“*⁵² Jednoduché vysvětlení a řešení bývá nejpůsobivější. Apel na masy byl úspěšný, což se promítlo do úspěchu ve volbách v roce 1932. Hitlerův řečnický talent stál za jeho úspěchem.⁵³

Období Výmarské republiky se pomalu chýlilo ke konci. Mnoho lidí se neztotožnilo s tímto státním útvarem. *„Výmarská demokracie se podobala svíci hořící na obou koncích: zprava ji užírali nacisté, zleva komunisté, jimž bylo společné nepřátelství k demokratickému zřízení.“*⁵⁴ Od března 1930 již nebyla možná politická dohoda mezi německými politickými stranami. Nepodařilo se sestavit vládu s většinovou podporou v parlamentu. Stejně jako v Itálii následovalo jeho rozpuštění před koncem funkčního období. Prezidentské volby na jaře 1932 znamenaly úspěch pro Hindenburga i 230 poslanců NSDAP v parlamentu. Hitlera NSDAP se legální cestou stala druhou nejsilnější politickou stranou.

---

52 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 434.

53 Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 150-164.

54 Paxton, Robert, O. Anatomie Fašismu. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 109 -113.

Po úspěchu NSDAP ve volbách, nezbylo Hindenburgovi nic jiného, než rozpustit Říšský sněm. Politické strany nebyly schopné se dohodnout. Vyjednávání mezi nimi byla často jen naoko a Hitler sám tuto praxi využíval. Hitler neměl po volbách ve sněmu většinu, ale dokázal těžit z nastalé situace. Napomohl mu i Papen, který vedl tajná jednání o podobě vlády. Hindenburg dal na Papenova slova a 30.ledna 1933 jmenoval novou vládu v čele s Hitlerem. Sám Hitler to komentoval slovy: „*neboť my nechceme bojovat za nás, ale za Německo.*“⁵⁵ Goebbels si do svého deníku o těchto významných dnech zapsal: „*Historický okamžik. Štít německé cti je znovu čistý. Standarty s našimi orlicemi stoupají vzhůru. Na tramvajích a autobusech stojí muži, ženy a děti, jásají a zpívají. Fantastický, nikdy nespatřený obraz.*“⁵⁶

Politická nařízení zbavila NSDAP konkurence. Zákaz působení jiných politických stran než NSDAP byl právně zakotven. Další akce na sebe nedaly dlouho čekat. Hitlerovo Německo vystoupilo ze Společnosti národů. Zákaz týkající se zbrojení vzal také za své. Stát se totalizoval a jeho činy z prosince 1933 to jen potvrzovaly. V platnost vstoupilo nařízení na zajištění jednoty strany a státu, kdy NSDAP byla označena za „nositelku německé státní myšlenky.“⁵⁷

---

55 Nolte, Ernst. :Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 440.

56 tamtéž, str. 440.

57 Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001, str. 150-164.

3.2.4 Od míru k válce

Mussolini čekal deset let, než se vydal na válečné tažení do Afriky. Hitlerovy politické plány vypluly na povrch během kratší doby. Než došlo na válečná tažení, bylo nutné se vypořádat s ozbrojenými složkami, které by mohly vystoupit proti politice NSDAP. Nejvýznamnější akcí tohoto druhu byl zásah proti SA.⁵⁸ Sám Röhm, který stál v čele SA, si pohrával s myšlenkou nahradit říšskou armádu. Tento nápad děsil nejen NSDAP, ale i skupiny, které ji podporovaly. Vztah SA a NSDAP se vyostřil v létě 1934, kdy se z Göringa a Himmlera stali největší nepřátelé Röhma. Činy na sebe nedaly dlouho čekat. S SA se vypořádali 30. června 1934, kdy byli její nejvýznamnější členové vyvražďeni. Noc dlouhých nožů, jak je tato akce označována, byla koncem příslušníků SA, ale i některých dalších vzdorných konzervativců. Vláda to veřejnosti vysvětlila jako nutnost obrany státu, tudíž tuto akce zlegalizovala. Zajímavá byla reakce lidu, který pociťoval oddechnutí. Hitler k tomuto pocitu přispěl zveřejněním osobních informací členů SA.⁵⁹

---

58 SA-Sturmabteilung (útočné, úderné oddíly). Organizace vznikla na počátku dvacátých let ve 20. století v Německu. Zakladateli byli Ernst Röhm a Herman Göring.

59 Nolte, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 445-454.

3.2.5 Zahraniční politika Německa

Někteří historici označují za začátek druhé světové války obsazení Porýní na jaře 1936. Tato akce znamenala porušení veškerých úmluv a selhání mocností, které nezakročily proti agresorovi. Německo hledalo spojence. Ke sblížení s Itálií došlo na podzim v roce 1936. O Ocelovém paktu se práce zmiňuje výše. Itálie byla v tomto „manželství“ nerovným partnerem. Mussolini si to ve sledu událostí uvědomoval.

Již v roce 1937 měl Hitler projev ke svým ministrům zahraničí a obrany o svých válečných plánech. Své záměry podpořil argumentem nedostatečného životního prostoru pro Němce. Proto v nejbližší době plánoval útok proti Československu a Rakousku. K anšlusu Rakouska došlo 12. března 1938. Hitler byl v Rakousku na rozdíl od Československa vítán. Otázka Československa měla být projednávána na mezinárodním poli. Politický nátlak Německa na západní velmoci vyústil na konferenci v Mnichově, kde bylo rozhodnuto o osudu Československa. Pomyslné vítězství však znamenalo odpor Anglie. Hitler musel hledat nového spojence, aby v případě války nemusel bojovat na více frontách. Spojence našel v Stalinově Sovětském svazu, se kterým podepsal v srpnu 1939 Pakt o neútočení⁶⁰ Tato smlouva měla i tajný dodatek o rozdělení sfér vlivu v Polsku, které bylo za krátkou dobu napadeno. Hitler nevěnoval tomuto paktu větší pozornost, naproti tomu Stalin věřil v bezpečnost SSSR. Brilantní zahraniční politika byla cílenou přípravou na nadcházející válečné období a Hitler ji věnoval velké úsilí.

---

⁶⁰ Pakt o neútočení-nebo-li *pakt Ribbentrop-Molotov* podle jeho strůjců-ministrů zahraničí.

3.3 Druhá světová válka

Druhá světová válka se stala konfliktem mezi demokratickými a totalitními státy. Osa Berlín-Řím-Tokio v čele s Německem se netajila svými útočnými plány v Evropě a Asii. Jejich předválečné činy jim značně ulehčila politika appeasementu⁶¹ ze strany Velké Británie a Francie.

Válka začala útokem Německa na Polsko v září 1939. K agresi se připojil i SSSR. Polsko nemělo žádnou šanci na úspěch a po několika dnech svůj boj prohrálo. Polsko přestalo de facto existovat. Opatření, která byla nařízena, měla potlačit polský národ. Himmler⁶² měl takovouto představu: *„Pro německé obyvatelstvo východu nesmí existovat žádné vyšší než čtyřtřídní národní školy. Cílem těchto národních škol by mělo být pouze jednoduché počítání nejvýše do 500, psaní jména, nauka, že je božím příkazem poslouchat Němce, být čestný, pilný a statečný. Čtení nepotřebují za potřebné.“*⁶³

Francie a Velká Británie Polsku nepomohly. Vyhlásily sice Německu válku, ale vyčkávaly na Maginetově linii. Této situaci se říká válka podivná nebo ještě výstižněji válka v sedě. Společným postupem Německa a SSSR došlo k obsazení Pobaltí. Sovětský svaz, spojenec Německa, byl kvůli expanzi v Pobaltí, Finsku, Rumunsku vyloučen ze Společnosti národů. V květnu 1940 porušili Němci neutralitu Nizozemí, Belgie a Lucemburska a vkročili na jejich území. Tyto země byly základnou útoku proti Francii. Hitlera podpořil i Mussolini, který též vyhlásil Francii válku. Pomstou bylo

---

⁶¹ Appeasement- politika ústupků a usmířování typická pro Velkou Británii a Francii v meziválečném období ve prospěch Německa.

⁶² Heinrich Himmler (1900-1945) byl Říšským vůdcem SS, šéfem Gestapa, velitelem zbraní SS, ministrem vnitra a organizátorem hromadného vyvražďování Židů.

⁶³ Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 454.

podepsání kapitulace u Compiègne v červnu 1940. Na stejném místě, kde byl podepsán mír v roce 1918. Francie byla rozdělena na dvě části. Sever byl okupován Německem. Loutkový režim ve zbylé části Francie představovala kolaborantská vláda v čele s válečným hrdinou maršálem Pétainem. Po porážce Francie zbývala v Evropě jen Velká Británie. Tu se mu nepodařilo vojensky zdolat ani po leteckých náletech. Tento neúspěch byl první porážkou Německa. Nyní se agresori zaměřili na východní Evropu a „černý kontinent.“ O situaci v Africe se zmiňuje předchozí kapitola.

Na začátku roku 1941 ovládal Hitler se svými spojenci téměř celou Evropu. Na okupovaných územích zavládl teror a rasismus. Podle Heidrichova „konečného řešení židovské otázky“ byla zahájena likvidace židovského obyvatelstva. V koncentračních táborech zahynulo kolem 6 milionů Židů. Podobný osud čekal i Romy, duševně nemocné a homosexuály.

Pakt o neutočení nezabránil Hitlerovi v útoku na Sovětský svaz. Když v létě 1941 zradil Hitler svého spojence a zaútočil na SSSR, byl Stalin zdrcen. V SSSR začala tzv. vlastenecká válka⁶⁴. Situace v SSSR byla kritická. Německo ovládlo skoro celé Rusko. Na přelomu roku 1942/43 došlo k bitvě o Stalingrad, kde proti sobě stanuli ruský maršál Žukov a německý generál Paulus. Bitva o Stalingrad byla největší a nejkrvavější bitvou druhé světové války. Němci byli sevřeni ze všech stran. Podle Hitlerova příkazu se nemohli vzdát. Krutá zima a zásobovací problémy rozhodly o německé kapitulaci v únoru 1943. Stalingrad byl prohrou dalekosáhlých důsledků. Hitler se vzdal plánů na dobytí SSSR. Führer byl významný vojevůdce, ale největším problémem byl on

---

⁶⁴ Vlastenecká válka-zevšeobecně ruský termín pro označení střetnutí SSSR s Německem v druhé světové válce.

sám. Jeho neústupnost a tvrdohlavost byla překážkou. Nedokázal přijmout prohru. Odvetou za Stalingrad měla být bitva u Kursku, která nedopadla podle jeho představ. Hitler stejně jako Napoleon využíval taktiku spálené země. Tato taktika se mu stejně jako Napoleonovi nevyplatila.

Konflikt se stal celosvětovým vstupem USA do války poté, co Japonsko zaútočilo na americkou námořní základnu Pearl Harbor 7. prosince 1941. Druhý den vyhlásily USA spolu s Velkou Británií válku Japonsku. Útok na námořní základnu odstartoval bleskový postup Japonska v Tichomoří. Rozhodující porážka císařství přišla až u souostroví Midway a Guadalcanal.

V důsledku spojení a společného postupu protihitlerovské koalice v boji ztratila fašistická strana svoji převahu na válečném bojišti. Došlo k vylodění spojenců v Africe a na Sicílii. Následovala politická krize v Itálii. Mussolini byl uvězněn. Mezi nejvýznamnější členy protihitlerovského tábora patřily USA, SSSR a Velká Británie, k nimž se připadala řada menších zemí. Po společných jednáních došlo k dohodě o otevření druhé fronty. Den D⁶⁵ nastal 6. června 1944. Vylodění spojenců v Normandii řídil americký generál Eisenhower. Postup spojenců a řada národních povstání přibližovaly pád nacismu v Německu. Německo se však odmítalo vzdát. Poslední velkou protiofenzivou byly boje v Ardenách, kde se jim na krátkou dobu podařilo zastavit postup spojenců. Na jaře roku 1945 se spojenci probojovali až na území Německa, kde došlo k bojům o Berlín. Přes veškeré zoufalé pokusy Berlín v květnu padl. Po sebevraždě Hitlera 30. dubna 1945 převzal velení admirál Dönitz, který podepsal za Německo kapitulaci. Poslední evropskou

---

65 Den D (operace Overlord)- krycí název pro vylodění spojenců v Normandii a osvobození evropského kontinentu.

vojenskou akcí byla pražská operace Rudé armády, která skončila 9. května 1945.

V závěru války došlo k politickým jednáním⁶⁶ o poválečném uspořádání světa. Ačkoliv mezi spojenci panovali výhrady, vzájemně se potřebovali, aby dosáhli konečného vítězství ve válce. Hlavním cílem jejich dohod bylo zničení fašismu, nacismu a jak již bylo zmíněno výše uspořádání Evropy. Byla stanovena okupační pásma v Německu, výše reparací a potrestání válečných zločinců⁶⁷. Po ukončení válečného konfliktu v Evropě se soustředily USA na porážku Japonska. V důsledku svržení atomových bomb na Hirošimu a Nagasaki došlo ke kapitulaci Japonska a 2. září 1945 definitivnímu konci druhé světové války.

3.3.1 Výsledky druhé světové války

Druhá světová válka byla největším a nejkrvavějším konfliktem v dějinách lidstva. Obrovské lidské ztráty čítaly necelých 60 milionů, z toho polovinu tvořili civilisté. Během válečného konfliktu došlo k technickému pokroku, který byl maximálně využit ve válečném konfliktu. Německo provádělo během války totální vyhlazovací politiku, genocidu. Byla zaměřená proti „nižším“ rasám, především proti Židům a Romům, kteří byli likvidováni v koncentračních a vyhlazovacích táborech. Holocaustu⁶⁸ podlehl více než 6 milionů obětí. Po válečném konfliktu došlo i ke změně podoby světa. Z vítězných velmocí se

---

⁶⁶ Konference v Teheránu (28.11.-1.12. 1943), Jaltská konference (4.2. a 11.2. 1945), Postupimská konference (17.7.-2.8. 1945).

⁶⁷ tzv. Norimberský proces- mezinárodní soudní tribunál pro potrestání válečných zločinců druhé světové války. Souzeno bylo 22 představitelů Třetí říše, současně také organizace SS, Gestapo, SD, vedoucí štáb NSDAP .

⁶⁸ Holocaust-označení pro systematické a státem provozované hromadné pronásledování a vyvražďování Židů prováděné nacistickým Německem a jeho spojenci během druhé světové války.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

ustanovily dvě USA a SSSR, které mezi sebou začaly soupeřit o převahu a politický vliv. Svět se pomalu začal rozdělovat na východ a západ. Svůj podíl na tom měla politika jednání, která byla vedena během války. V důsledku války došlo k rozpadu koloniálního systému⁶⁹ a vznikly tak nové státy. Poslední schůzka protihitlerovské koalice se uskutečnila v Postupimi u Berlína během července a srpna 1945. Na programu bylo především jednání o poraženém Německu.

---

⁶⁹ Dekolonizace-vyhlášení samostatnosti států především v Africe a Asii po roce 1945.

4. Obecná charakteristika fašismu a nacismu

4.1 Předchůdce

Kořeny pravicových ideologií sahají do 19. století, kde lze nalézt úzkou spojitost s nacionalismem. Má diplomová práce se věnuje nacionalismu pouze v bodech, které jsou společné pro fašismus a nacismus.

Za kolébku nacionalismu je považována Evropa. Obecně se můžeme setkat se dvěma základními pohledy na nacionalismus. Jedna varianta říká, že národy jsou kulturní entitou, která stmeluje lid na základě společných hodnot, tradic, jazyku, náboženství a historie. Druhý pohled praví, že národy jsou umělým konstruktem trvajícím od průmyslové revoluce. Nelze jednoznačně konstatovat, který z pohledů má blíže ke skutečnosti. Zlomovým bodem byl přechod od agrární společnosti k průmyslové. Důsledkem byla změna chápání vlastní identity národa. Státy toužily po výjimečnosti, a proto stála na vrcholu idea silného státu, která napomáhala rychlejšímu šíření nacionalismu. Vnímaná jedinečnost každého národa vedla k pocitům nadřazenosti a touze po moci. Národ měl být pro jedince vším. Pro jeho slávu měl obětovat život i se zbraní v ruce.⁷⁰

Společenské změny po první světové válce s sebou přinesly dezorientaci, chaos. Snahou bylo najít bezpečí a stabilitu. Woodrow Wilson⁷¹ na pařížské mírové konferenci obhajoval vznik nových států. Nikdo ovšem neočekával, že nové uspořádání Evropy povede

---

⁷⁰ Hynek, Ondřej. Nacionalismus jako vnitřní pojítka subkultur. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 7-8.

⁷¹ Prezident USA v letech 1913-1921.

k hlubokému napětí mezi národy, které vyvrcholilo v celosvětový válečný konflikt. Byla to právě idea silného a soběstačného státu, která z nacionalismu udělala masové hnutí, které bylo typické pro tehdejší společnost. V této době se řada intelektuálů začala zabývat podstatou nacionalismu. Názory ve výkladu se různily především v závislosti na původu autora. Západní sousedé Německa⁷² interpretovali národ jako hranicemi vymezené území, naproti tomu němečtí autoři viděli národ jako skupinu lidí, která se dorozumívá stejným jazykem, dělí se o společnou kulturu a dějiny.⁷³

Víra v sílu a nadřazenost národa vedla k jeho touze po odlišení. Mocenské složky národů se tak snažily o co největší vyzdvihnutí národního sebeurčení. Jedinec byl pohlcován národem a neváhal pro něj obětovat život. Extrémní nacionalismus měl militantní povahu a volal po válce a expanzi. Byl postaven na nesnášenlivosti vůči jiným národům. Myšlenky extrémního nacionalismu se transformovaly do ideologií fašismu a nacismu.

4.2 Fašismus a nacismus

Tato práce se bude nejprve věnovat obecnému vysvětlení pojmů fašismus a nacismus a jejich obecné charakteristice.

Slovo fašismus je odvozeno od slova *fascis*, v překladu svazek prutů, které byl v antickém Římě znakem politického uskupení. Nejvýrazněji se fašismus projevil v meziválečných letech v Itálii a Německu. Během Mussoliniho politické kariéry došlo ke změně významu a slovo získalo novou podobu. Termín byl používán k označení polovojenských složek, které působily v období 1. světové války.

⁷² Západní sousedé: Velká Británie, Francie.

⁷³ Hynek, Ondřej. Nacionalismus jako vnitřní pojítko subkultur. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 7-9.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

Neexistuje jednoznačná odpověď na otázku, která by definovala, kdy a co bylo aktivačním článkem pro nástup fašismu. Šlo o souhru několika faktorů, které se projevily v určité době na určitém místě. Fašismus byl ve své podstatě jakýmsi vybočením z norem a pravidel převažujících od Francouzské revoluce. Byl antiracionálním, antiliberálním, antikapitalistickým, antiburžoazním a antikomunistickým hnutím. Měl jinou politickou strukturu. Žádné teoretické poučky, ale konkrétní činy byly ve znamení režimu. Sám Mussolini to deklaroval slovy: „*Konej a nediskutuj!*“ a „*Pasivita je smrt.*“ Fašismus považoval válku za samozřejmost.⁷⁴ Jakákoliv slabost a nerozhodnost nebyla přípustná a nemohla být tolerována.⁷⁵

Fašisté měli vlastní představu o složení společnosti. V čele stál neotřesitelný, charismatický vůdce, který měl ve svých rukou veškerou politickou moc, ale i udržoval osobní kontakt s lidem. Obklopoval se elitami.⁷⁶ Třetí složku tvořily masy, které musely následovat a podporovat bezmezně svého vůdce. Režim byl totalitní a od občana se vyžadovala bezmezná poslušnost. „*Podle fašistické teorie je tedy skutečná demokracie absolutistickou diktaturou. Fašisté tak sloučili koncepci absolutismu a suverenity lidu do podoby totalitní demokracie.*“⁷⁷

---

74 Přirovnání k významu mateřství pro ženu.

75 Heywood, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria publishing, 1994, str. 162-167.

76 Elity byly pouze mužského pohlaví.

77 Heywood, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria publishing, 1994, str. 168.

Neomezená moc se odvíjela z těchto bodů:

- ▶ oficiální ideologie
- ▶ vláda jedné strany, jednoho vůdce
- ▶ policejní stát
- ▶ stát má monopol na sdělovací prostředky
- ▶ zbrojní průmysl pod dohledem státu
- ▶ státní dohled nad hospodářstvím

Italský fašismus a německý nacismus⁷⁸ se v domácí politice řídily těmito pojmy. Někteří autoři interpretují tyto ideologie totožně a nehledí na jejich rozdílnosti. Touto problematikou se ve své knize *Fašismus*⁷⁹ zabývá i Noël O'Sullivan, kde vymezuje základní rozdílnosti mezi fašismem a nacismem.

▶ Německý nacismus byl založen na rasové nenávisti, zatímco fašistická Itálie kladla důraz na nebiologický voluntaristický⁸⁰ základ hnutí.

▶ Fašistická politika a metody nebyly tak drastické jako v sousedním Německu.

▶ Politický život a kultura strany v Itálii nebyly tak drastické⁸¹ a zakořeněné v životě jedinců, jak tomu bylo v nacistickém Německu.

Ačkoliv nacismus vyrůstal taktéž z nacionalismu, oproti fašismu se nehlásil k národním tradicím, ale upřednostňoval rasu. Italský fašismus byl založen na státu, na společných tradicích a historii. Je s podivem, že nejednotná Itálie tolik lpěla na svých tradicích.⁸² Mussolini se s tímto faktem vypořádal po svém

---

78 Nacismus zkrácený výraz pro německý výraz Nationalsozialismus (nacionální socialismus).

79 Sullivan, Noël O'. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995.

80 Voluntaristický-filosofický názor, který pokládá za základ všeho bytí vůli, nebo jen podřízenost rozumu. (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>, citováno : 8.12.2009)

81 Politický útlak občanů a následná rasová omezení, vyvražďování občanů.

82 Nejednotná co se týče území a jazyka.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

a občanům to vysvětlil slovy: „ *Stát vytváří národ a dává lidem, kteří nemají povědomí vlastní morální jednoty, vůli a tedy i skutečnou existenci.*“⁸³

Většině z nás se při vyslovení slov fašismus a nacismus vybaví obraz rasismu a lidského utrpení. V případě italského fašismu se jedná o mýlku. Mussolini nedělil lidi podle rasy a jejich vzhledu, ale důležitá pro něj byla státní příslušnost. Rasové zákony sice přijal, ale byl to zcela záměrný akt. Bylo to na nátlak Hitlera, kterému se chtěl zalíbit ke konci války.

Rasismus definuje lidstvo na základě dvou znaků, biologického a genetického. Nacisté považovali dělení na rasy za mnohem důležitější než dělení na společenské třídy. Určitý typ ras byl podle jejich názoru vybaven inteligencí oproti jiným, které byly určeny k podřízenosti.

---

83 Heywood, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria publishing, 1994, str. 171.

5. Interpretace fašismu a nacismu

Druhá světová válka skončila již před šedesáti čtyřmi lety, ale stále neexistuje⁸⁴ jednotný pohled na fašistické diktátory a jejich politické režimy, které ovlivňovaly politiku první poloviny 20. století. Velmi často se setkáváme se zjednodušeným pohledem na toto období evropských dějin. Většina lidí považuje fašismus, nacismus za ideologii, která měla v případě Itálie a Německa upadající podobu a nevedla k vzestupu a prosperitě.⁸⁵

Tato kapitola je věnována rozdílným interpretacím fašistických a nacistických dějin z pohledu autorů, kteří se věnují tomuto období. Mnohdy se setkáváme s marxistickou interpretací fašismu. Podle této teorie stojí fašismus a socialismus proti sobě, ale zároveň mají v sobě zalíbení a v některých bodech se i shodují. Duce i Führer se opírali o to, že jejich představy byly socialistické. Mussolini byl na počátku své politické kariéry socialista a Hitlerova politická strana obsahovala v názvu slovo sociální.⁸⁶

---

84 Přes nesmírné množství historických prací.

85 Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 7-8.

86 Tamtéž, str. 10.

5.1 Nástup, počátky fašismu a nacismu

Pravicové ideologie se objevily na politické scéně jako blesk z čistého nebe. Široká veřejnost byla překvapena, jak snadno, rychle, ale i elegantně došlo ke změně politických režimů. Tato změna s sebou přinesla a přináší tajemnou roušku nepochopení a mnoho otázek.

V západních zemích je fašismus interpretován jako něco nemyslitelného, ztráta rozumu, či barbarství. Hannah Arendtová⁸⁷ viděla v příchodu nových ideologií konec tradice a politického myšlení. Liberální historikové interpretují fašismus a nacismus jako lokální fenomén, který neměl žádný vliv na světovou politiku a život a byl tudíž bez širšího významu. Tento názor zastupuje i A. J. P. Taylor⁸⁸, který nahlíží na německé dějiny po roce 1933 jako na výsledek utrpení a nadvlády, který si německý lid uvalil sám na sebe. Dalším možným přístupem v interpretaci je pohled na Hitlera a Mussoliniho jako na psychicky labilní jedince a na jejich sympatizanty jako na stoupence, kteří je slepě následovali. Podle Joachima Festa⁸⁹ se jedná o jakýsi spolek, který je pochopitelný pouze z pohledu šíleného démonismu.⁹⁰

Podle Nolteho⁹¹ nabýval fašismus důležitosti v konkrétním čase, tedy v meziválečném období. Pro celkový význam světových

87 Hannah Arendtová (1906-1975), pro svůj židovský původ v roce 1933 emigrovala. Působila na poli publicistiky, politické teorie. (převzato: Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str.13-18).

88 A. J. P. Tylor- (1906-1990) jeden z největších britských historiků, který se specializoval na dějiny Evropy. (<http://www.erudit.cz/knihy/a-j-p-taylor/>, citováno: 8.12. 2009)

89 Joachim Fest (1926-2006) byl německý historik a žurnalista. (převzato: Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str.13-18.)

90 Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str.13-18.

91 Ernst Nolte (1923) patří k nejkontroverznějším německým historikům, kteří se zabírají dějinami 20. století. (z přebalu: Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998).

dějin nemá velký význam. Podle jeho mínění byl fašismus odchylka, která se vymkla kontrole běhu dějin. Podle Nolteho byly v dějinách osobnosti,⁹² které neupadnou v zapomnění, neboť mají světový význam. Naproti tomu, jak jsem se již zmínila, fašismus nabývá na významu v konkrétním časovém úseku, a proto Hitler podle Nolteho nepřesáhl svoji dobu. Pro Nolteho byl fašismus svým způsobem krokem zpět, neboť dvacáté století bylo dobou progresivní.⁹³ Tento názor zastával i Organský,⁹⁴ který opětovně vidí nacismus jako historickou úchylku, která stála zcela mimo evropské směry.⁹⁵

Fašismus lze vysvětlit jako reakci na události, které se zmítaly Evropou po první světové válce. Neúspěch, zklamání, válečné prohry, změna hranic mapy a zánik monarchií byly ornou půdou pro vznik fašismu. Sám Nolte se pokouší vysvětlit vznik fašismu třemi teoriemi.

Za prvé tvrdí, že fašismus byl pozůstatkem upadající francouzské tradice, tedy Action française.⁹⁶ Tuto teorii ovšem nelze ověřit, a proto ji lze označit za nevhodnou, neboť Action française nebyla aktivistickou ideologií. Není nám známa ani okolnost, která by nasvědčovala tomu, že se Hitler či Mussolini nechali inspirovat osobnostmi, které byly u založení tohoto reakčního hnutí.⁹⁷

---

92 např. V. I. Lenin, W. Wilson

93 Nolte, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 529-537.

94 A. F. K. Organski (1923-1998) byl historik, politolog. (převzato: Sullivan, Noël O. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str.28).

95 Sullivan, Noël O. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str.28.

96 Action française- francouzské kontrarevoluční politické hnutí, které bylo založeno v průběhu Dreyfusovy aféry v roce 1898. Action française požadovalo opětovné sloučení církve a státu, jinými slovy řečeno restauraci katolictví jako státního náboženství a obnovení monarchie. Hlavním bodem programu byl však boj za čistotu národa proti Židům, protestantům a svobodným zednářům, zvláště proti socialistům, pozdějším komunistům.

97 Nolte, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str. 205.

V Nolteho se obšírněji zabývá i nacistickou ideologií. Vynořuje se otázka, kde se vzala neutuchající podpora širokých mas. Aby však mohla být zodpovězena, je nezbytné zabývat se samotným Adolfem Hitlerem.

V Nolteho podání byl Hitler psychicky labilní člověk, jehož choroba byla hnána strachem. Je zvláštní, že masy šly bezmezně za psychopatem a slepě ho následovaly. I pro tuto hypotézu má však Nolte vysvětlení. Šlo o jakýsi stav hypnózy, která zbavila jeho přívržence veškeré zodpovědnosti. Po vůdcově smrti tak došlo k narovnání pokřivených lidí a stali se z nich rozumně uvažující bytosti. Podle Sullivana⁹⁸ však Nolte musel dospět k tomuto názoru, aby uspokojil své vlastní libido. Ostatní otázky a odpovědi k této hypotéze nechal nevyřčeny.⁹⁹

S názorem psychické labilnosti Führera souhlasí i Richard Overy¹⁰⁰. Pochopení Hitlerovy osobnosti není však jednoduché a pro historiky je stále výzvou. Dodnes není známo, který prvek Hitlerovy osobnosti dokázal zmanipulovat masy, zda šlo o psychologický či fyzický rys. Dokonce nebylo zamítnuto ani nadpřirozeno, které potvrzovali dva britští hosté na manifestaci, kde Hitler hovořil. Oba zmínění viděli vyšlehnout modrý blesk z Hitlerových zad a usoudili, že byl posedlý děblem. V pozdějších letech využíval Hitler své psychické výlevy k dosažení cíle, ačkoliv někdy došlo ke ztrátě sebeovládání. Nutné podotknout, že podle klinického názvosloví

---

98 Noël O'Sullivan je britský profesor, který se věnuje politické filosofii. (převzato: Sullivan, Noël O'. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995).

99 Sullivan, Noël O. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 21.

100 Richard Overy (1947) britský profesor historie. Převážně se zabývá druhou světovou válkou a Třetí říší. (z přebalu: Overy, Richard. *Diktátoři, Hitlerovo Německo, Stalinovo Rusko*. 1. vyd. Praha: Petr Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006).

šílený nebyl , ačkoliv by to snáze vysvětlovalo nacistickou povahu vlády.¹⁰¹

Třetí teorií, jak vysvětlit fašismus, je nová metoda transcendentální sociologie. Podle Nolteho jde o zápas mezi konečným a věčným. Pokouší se vysvětlit, jak bylo možné, že se fašismus dostal na vrchol moci v okamžiku, kdy po první světové válce měla být na vzestupu liberální a socialistická hnutí. I tato interpretace však selhává, neboť Nolte nebyl schopen najít společný bod mezi fašismem a vývojem dějin.¹⁰² Tato interpretace sklouzává k obrazu boje mezi levicí a pravicí, což je značně zavádějící. vede k zjednodušování výkladu. Je proto nutné se zabývat se vzájemnými spojitostmi marxismu a fašismu.¹⁰³

Nejen Nolte a Sullivan se zabývají interpretací a výkladem dějin pravicových ideologií. Významné postavení při výkladu mají i konzervativní kritici fašismu. Velmi často je toto období popisováno jako následek „úmrtí Boha“ či úpadku náboženství. Nejvýznamnějším představitelem této koncepce byl Jacques Maritain¹⁰⁴, pro něhož byla politika zápasem dobra a zla, kdy fašismus na straně zla v meziválečném období vyhrál. I Sigmund Freud se zabýval podstatou fašismu. Podle něj to byla reakce na emocionální strádání a sexuální útlak. Fašismus lze tedy vysvětlit jako odpor k nastolené civilizaci, „*která ho nechala stát-i když se ztopořeným penisem, pokud má štěstí na poušti mrtvých vášní.*“¹⁰⁵ Tento styl interpretace se snažil vysvětlit fašismus jako explozi,

---

101Overy, Richard. Diktátoři, Hitlerovo Německo, Stalinovo Rusko. 1. vyd. Praha: Petr Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006, str. 35-74.

102Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str.538-544.

103Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str.21-24.

104Jacques Maritain (1882-1972) byl významným francouzským filosofem. (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/365487/Jacques-Maritain>, citováno 8.12. 2009)

105Tamtéž, str. 31.

jejíž odpal byl dlouho odkládán mravy a morálkou. Další velmi významnou interpretací z toho pohledu je tzv. generační teorie, která poukazuje na nespojitost mezi předáváním hodnot z generace na generaci v důsledku prvního světového válečného konfliktu. Generace, které vyrůstaly během 1. světové války a hospodářské krize, byly náchylnější k masovému hnutí. V této části bylo i nastíněno, že žádná rozumně vychovaná osoba se zdravým sebevědomím se nemohla stát fašistou, což potvrzuje i Nolteho teorie.¹⁰⁶

V podání Alana Bullocka¹⁰⁷ byl Hitler egoista s touhou prosadit se na politické scéně. Hitler trval na své roli vyvoleného osudem. Jako vyvolený byl interpretován i v knize Richarda Overho, kdy Hitler неотřesitelně věřil ve svůj osud v podobě zachránce německého národa.¹⁰⁸

Při interpretaci nástupu a základního výkladu fašismu a nacismu se setkáváme s rozdílnými pohledy, které jsou vázány na různé vědní obory, ač se jedná o psychologii, sociologii, politologii, historii. Pro komplexnější pohled je podle mého názoru vhodná kombinace zmiňovaných vědních oborů.

Přikláním se k myšlence, že vzestupu pravicových ideologií silně napomohly dobové okolnosti a charisma vůdců a ulehčily jim tak cestu k moci. Většina autorů se ztotožňuje s názorem, že Hitler i Mussolini byli psychicky labilní jedinci. Tento fakt by mohl usnadnit pochopení jejich činů. To ovšem neznamená, že je ospravedlňuje. Nepřikláním se k výkladu, že fašismus a nacismus

---

¹⁰⁶Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. str. 22-33

¹⁰⁷Alan Bullock (1914-2003) byl historik a profesor na oxfordské univerzitě. (z přebalu: Bullock, Alan. Hitler a Stalin: paralelní životopisy. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1995).

¹⁰⁸Bullock, Alan. Hitler a Stalin: paralelní životopisy. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1995, str. 142-150. Overy, Richard. Diktátoři, Hitlerovo Německo a Stalinovo Rusko. 1. vyd. Praha: Petr Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006, str. 35-74.

byly lokálními ideologiemi, které po ukončení 2. světové války upadly v zapomnění. Jejich odkaz je aktuální i na počátku 21. století.

5.2 Jde o revoluční hnutí?

Fašismus lze považovat za „novotu“ dvacátého století. Šlo o aktivistické hnutí, které se v případě pravicových ideologií transformovalo do podoby sebeobětování a podřízenosti jedince státu. Tento nový politický styl si kladl otázku, zda byl revolučním hnutím.

V tomto bodě došlo k rozporu mezi nacisty a marxisty. Nacisté měli o svých dějinách jasnou představu. V roce 1933 proběhla Německem „revoluce“ a došlo tím ke změně postojů a názorů, jenž ovlivnily povahu a myšlení jedince. Ostatní revoluce byly ve znamení politických změn a nešlo tak o celkovou proměnu společnosti. Zitelmann¹⁰⁹ zastává názor, že v případě Německa šlo již v roce 1923 o revoluční hnutí, neboť Hitler nabádal k neúčasti na volbách s poukazem, že by byly snahy jeho hnutí zmařeny.

V průběhu Bavorského pivního puče byl Hitler označován jako nerozhodný a váhající politik, který nedotáhl „revoluci“ dokonce. Z porážky si vzal ponaučení pro svoji politickou dráhu v národně socialistické straně a uvědomil si, že násilnou cestou se k moci nedostane.¹¹⁰ Marxisté tuto hypotézu odmítají. Zpochybňují fašismus jako revoluční hnutí na základě nevyhraněnosti k soukromému vlastnictví a postoji, který nemínil zrušit kapitalismus. Postoj liberálů lze označit za nedůvěryhodný s ohledem na revoluci. Podle jejich názoru byl fašismus a nacismus

¹⁰⁹Rainer Zitelmann: (1957) je německý historik a filosof. (z přebalu: Zitelmann, Rainer. Adolf Hitler a jeho cesta k moci. 3. vyd. Praha: V.P.K, 1993).

¹¹⁰Zitelmann, Rainer. Adolf Hitler a jeho cesta k moci. 3. vyd. Praha: V.P.K, 1993, str. 20-23.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

tyranií akorát v novém balení. Naproti tomu konzervativci považují fašismus za revoluční hnutí, ale neshodují se již v bodě, o jaký typ revoluce v tomto případě šlo. Sullivan zastává názor, že v případě fašismu a nacismu jde o revoluční hnutí.¹¹¹

Přikláním se k myšlence, že v případě italských a německých dějin šlo o revoluční hnutí, i když ve zvláštní podobě. Režimy se dostaly k moci legální cestou za pomoci dobových okolností. Z pohledu demokracie byly jejich následné činy nezákonné. Ovšem samotné režimy si své plánované akce zlegalizovaly. Interpretace Zitelmanna, který považuje Bavorský pivní puč za revoluci, protože stejně označuje i události roku 1933.

---

¹¹¹ Sullivan, Noél O. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 39-47.

5.3 Autorita a svoboda

Lidé se zamýšlí nad tím, co nás vede k násilí a tyranii. Otázkou však je, zda člověk umí žít svobodně a zda se s tou možností dokáže vyrovnat. V dějinách velmi často docházelo k vlastnímu výkladu a překrucování významu. Jedinec sice touží po absolutní svobodě, ale ta není možná z důvodu společenského plnění funkce, neboť jedinec se s ní neumí vypořádat.

Pojem svoboda byl z úst fašistů často vyslovován. Jejich interpretace se nám dnes může zdát nesmyslná až závádějící. Fašismus byl postaven na všeobecném souhlasu lidu, a proto bylo možné ho vykládat jako jeho legitimní vůli a veškeré jeho počiny byly ku prospěchu státu. Toto tvrzení tak dalo možnost, aby se sami fašisté nazývali obránci svobody, tedy demokraty. Život ve fašistickém státě byl ctí, ale zároveň povinností k vzestupu a neutuchající touze po vítězství. Šlo o nové pojetí etiky, které se projevilo i v Německu v podobě sociálního jazyka.

Může se nám však zdát, že zrůdy, které povstaly na politickém poli po první světové válce s sebou přinesly změny poměrů v podobě odcizení přátelství, lásky a lidskosti, které muselo ustoupit do pozadí revoluce. Tento názor však spadl do dob předfašistických, ačkoliv fašismus považoval násilí za prostředek pro dosažení svobody a za základní politický princip.¹¹² Tyto myšlenky lze potvrdit prohlášením Himmlera k velitelům SS v Poznani. *„Měli jsme morální právo, měli jsme povinnost k vlastnímu lidu zničit tento národ, který měl v úmyslu zničit nás... Celkově můžeme říci, že jsme plnili tu nesmírně obtížnou povinnost*

---

¹¹² Sullivan, Noël O. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 65-74.

*z lásky k našemu lidu. A náš duch, naše duše, náš charakter tím neutrpěl újmu...*¹¹³

Státy, kde vládly pravicové režimy, nebyly založeny na svobodě jednice. Hitler při svých plamenných projevech opovrhoval demokracií a nabádal k vládě jednotlivce. Veškerý demokratický systém, na tom se shodl i s komunistickou stranou, měl být zničen, neboť oba subjekty jím pohrdali.¹¹⁴

Válka a násilí byla v očích politických představitelů žádoucí a stala se politickým nástrojem. S tímto názorem však nesouhlasí Robert O. Paxton,¹¹⁵ který o fašistech mluví jako o jedné velké bandě kriminálků, kteří se dostali k moci a uzurpovali na lidech. Tuto verzi podporuje i německý dramatik Bertolt Brecht, který ji zakomponoval do postavy chigagského gangstera A. Uie.¹¹⁶ Mussolini se nebál teroru. Byla na něm patrná odhodlanost k násilným akcím. Tyto interpretace nám sice dávají možnost úhlu pohledu na dobové události, ale již nám nevysvětlují, jak k danému souhlasu a nastolení neomezené vlády došlo.¹¹⁷

K této interpretaci se připojili i Peacock a Guizot,¹¹⁸ kteří fašistické období viděli jako dobu politického nihilismu. V Mussoliniho případě se jednalo o opovržení vlastním lidem v případě politického neúspěchu. Hitler neváhal obětovat německý

---

113 Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 75.

114 Evans, Richard. Nástup třetí říše. 1. vyd. Praha: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006, str. 242-288.

115 Robert O. Paxton (1932) je americký profesor historie na Columbijské univerzitě v New Yorku. (z přebalu: Paxton, Robert, O.: Anatomie Fašismu. Praha: NLN, 2007).

116 Divadelní hra s názvem Zadržitelný vzestup Arthura Uie, která vystihuje cestu Adolfa Hitlera k moci, byla napsána v roce 1941 v Helsinkách. (<http://www.csfd.cz/film/239481-zadrzitelny-vzestup-arthura-ue/>, citováno 8.12. 2009)

117 Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998, str 337.

118 Bližší informace se nepodařilo zjistit.

lid v již prohrané válce. Sám to komentoval slovy, že ti nejlepší padli pro svou vlastní zem a přeživší jsou k ničemu.¹¹⁹

Významným autorem, který se zabýval nástupem nacismu v Německu, byl židovský autor Erich Fromm.¹²⁰ Pro Fromma byla svoboda osamělostí. Ve svobodném světě nikdo nerozhodoval za jedince, tudíž jednal sám za sebe. Každé jeho rozhodnutí však s sebou přineslo riziko a s tím spojenou nejistotu. Právě tato rizika vedla ke strachu ze svobody, která by dohnala lid k zodpovědnosti za své činy. Z tohoto důvodu se lidé vzdali svobody a raději žili pod útlakem. Podle Fromma byl nástup nacismu v Německu hromadným únikem od svobody. Sám si však nedokázal vysvětlit, jak k tomu došlo.¹²¹

Po první světové válce, kdy zanikly monarchie, došlo ke ztrátě jistoty a autority. Počátek dvacátých let s sebou přinesl ekonomický úpadek, inflaci a ztrátu jistoty. Došlo k rozkladu rodin a úcty v ní. Tato společenská frustrace vedla k vzestupu pravicových ideologií. Lidé se snažili uniknout pocitu osamělosti a bezmocnosti vůči okolnímu světu tím, že ho zničili. Tyto snahy pomohly vytvořit jedinci osamělost, v níž nemohl být zničen subjekty, které měl kolem sebe. Právě tento mechanismus úniku sehrál důležitou roli při zrodu nacismu, který vyzýval k destrukci střední třídy. Podle Fromma byl Hitler autoritářskou osobností a do čela Německa se postavil v okamžiku, kdy dokázal upoutat široké masy a dát jim to, co potřebovaly a zároveň je ovládnout.¹²² Masám

---

119Sullivan, Noël O. 'Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 81-89.

120Erich Fromm (1900-1980) byl významným německým psychologem, filosofem a sociologem židovského původu. (<http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cs/texty/20081/158-erich-fromm-ke-koenm-etiky>, citováno 8.12. 2009)

121<http://tribun.bloguje.cz/525347-kniha-erich-fromm-strach-ze-svobody>. php. Název článku: Erich Fromm: Strach ze svobody ,sobota, 21. dubna 2007, (citováno 28.10. 2009).

122Fromm, Erich. Strach ze svobody. 1. vyd. Praha: Naše Vojsko, 1993, str. 111-126.

bylo neustále dokola opakováno: „*jedinec není nic a nic neznamená*“. Podle Fromma byl nacismus nenávistnou ideologií, která zatracovala lidskou svobodu a omezovala jedince v jeho právech.¹²³ První příznaky nacistické ideologie spatřil Fromm v Lutherově výkladu teorie spasení, která podle něho rozřazovala lidi podle ras.¹²⁴

Ačkoliv se fašistický, potažmo nacistický režim dostal k moci legální cestou za velké podpory lidu, neomlouvá to jeho zrůdnou politiku a páčání násilí na obyvatelích za souhlasu vůdců, kteří byli při svých projevech opěvování a vytleskávání. Neutuchající lásku k vůdci nepochopí rozumně uvažující člověk, který se musí ptát, jak v mohlo dojít k takové tragédii, kdy se lidé svobodně rozhodli a dali režimu zelenou. Možným důsledkem by mohla být změna, která se projevila po první světové válce ve struktuře společnosti.

5.4 Kapitalismus a hospodářství

Kapitalismus se neřadí mezi politické ideologie, ale jde o ekonomický systém, ke kterému se režimy vyjadřují ve svých stranických programech. V tomto ekonomickém systému jde především o zisk, kde ceny jsou určovány nabídkou a poptávkou na volném trhu bez zásahu státu, či jiných organizací. Jako zapřísáhlí odpůrci kapitalistického systému vystupují marxisté, kteří ho považují za nerovnost a vykořisťování společnosti. Výše byl již uveden velmi blízký vztah mezi fašismem a marxismem.

Marxisté vidí velmi úzkou spojitost mezi kapitalismem a fašismem. Po první světové válce, kdy nastala doba vysoké

---

¹²³Fromm, Erich. Strach ze svobody. 1. vyd. Praha: Naše Vojsko, 1993, str. 78-96.

¹²⁴Tamtéž, str. 42-61.

konjunktury, se tento politický systém prosadil naplno. Ačkoliv byly oba tyto systémy¹²⁵ antikapitalistické, v době upadajícího kapitalismu byl fašismus podle marxistů dítětem společnosti, která se nalézala v troskách.¹²⁶

Pro socialisty je typický boj za spravedlivé uspořádání společnosti, tedy proti kapitalistickému zřízení. Komunistický svaz mládeže vidí vztah fašismu a kapitalismu jako největší útlak nebohé společnosti, kdy byla vláčena za ziskem. Politický systém se během první světové války ocitl v krizi. Kapitalismus byl na pokraji zhroutení, a tak došlo k prosazení nebezpečných politických systémů. Podle Komunistického svazu mládeže¹²⁷ byl fašismus teroristická diktatura ve službách „strašáka“ kapitalismu, jehož cílem bylo rozbít třídní společnost a podrobit si lid pod vedení monopolů. Fašismus byl pro ně tak vykořisťující složkou, která okrádala dělnickou třídu. Připodobňují kapitalismus k monopolnímu terorismu, který dosáhl výsledků za pomoci demagogie, rasových a nacionalistických praktik. Interpretace fašistických dějin a stanovisek v podání KSM došla k neuvěřitelnému závěru v podobě prodloužené hitlerovské politiky, kterou začaly praktikovat USA proti svému novému nepříteli, tedy Sovětskému svazu po druhé světové válce.¹²⁸

Verzi kapitalistického hnutí podporují i názory socialistů v díle R. J. Evanse.¹²⁹ V jejich očích byla každá německá vláda fašistickou, neboli kapitalistickou. Nacisté byli hlavními spojenci

---

125Fašismus a nacismus.

126<http://sop.revoluce.info/index.php?id=18,179,0,0,1,0>, Název článku: Co je to fašismus? Převzato z časopisu: Revo 19–duben 2004, (citováno 2.11. 2009)

127KSM

128<http://www.ksm.cz/teorie/imperialismus-fasizace-a-fasismus.html>, Název článku: Imperialisms fašizace a fašismus, 13.7. 2006, (citováno 28.10.2009)

129Richard J. Evans (1947) britský historik a profesot se specializací na dějiny první poloviny 20. století. (z přebalu: Evans, Richard. Nástup třetí říše. 1. vyd. Praha. Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006).

kapitalismu, kteří nabádali dělníky k „námluvám“ fašistickým politickým systémem. Socialistický tisk poukázal na spřáhnutí nacismu s kapitalismem, když se Hitler sešel s podnikateli.¹³⁰

Paxton se přiklání k názoru, který fašismus interpretuje jako silně antikapitalistické hnutí, ačkoliv se v meziválečném a válečném období mnohé firmy dokázaly přizpůsobit válečnému hospodářství a náležitě vytěžit maximum. Fašismus a kapitalismus tak byly „partnery“, i když v mnohém se nedokázaly shodnout. Neexistuje tudíž jednotný pohled na tento vztah, někdy se jedná o partnerství, v jiných případech o vykořisťující vztah.¹³¹

V případě Heywooda lze zmínit výklad v podání ražby do nacistické mince „*Obecné blaho nad osobní blaho.*“ Už z tohoto vyjádření byl patrný negativní vztah ke kapitalismu, který sledoval pouze zájmy jedince a hrozil, že dá zapomenout celistvosti státu. V očích fašistů byl kapitalismus považován za vládu velkoburžoazie, neboť nástrojem k vládnutí zde byly peníze. Naproti tomu byla fašistická vláda založena na charisma, poctivosti a ušlechtilosti. Ve fašistických režimech nebyly důležité zájmy jedince, ale v popředí stál stát. Cílem bylo uvědomění si větší příslušnosti k národu či rase, než ke společenské třídě, a vštěpit ji sociálně darwinistické¹³² a nacionalistické hodnoty.¹³³

Vztah fašismu a kapitalismu byl nevyjasněný. Třetí cestou, která vysvětlovala tento vztah, byl korporativismus, který měl nahradit ničivý třídní boj. Korporativismus je uspořádáním tří zastupujících složek, jež ovládají průmyslovou společnost:

---

¹³⁰Evans, Richard. *Nástup třetí říše*. 1. vyd. Praha. Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006, str. 228-235.

¹³¹Paxton, Robert, O. *Anatomie Fašismu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007, str. 236-246.

¹³²Sociální darwinismus-úvahy o přírodním výběru a přežití nejschopnějšího. (<http://ireferaty.lidovky.cz/100/2401/Charles-Darwin,citovano.8.12.2009>)

¹³³Heywood, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria publishing, 1994, str. 169.

pracujících, trh, kapitál. Snahou fašismu bylo najít shodu mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, která by vedla ku prospěchu státu.¹³⁴

Korporativistický systém byl obhajován a vyzdvihován do výšin, co se týkalo úspěchu na domácí italské půdě. Západní pozorovatelé zastávali jiný názor. Podle jejich článků do ekonomického tisku nešlo o nic převratného. Sice se zvedla zaměstnanost, ale úměrně k tomu klesly mzdy. Typickou vlastností pro korporativismus fašistické ideologie byla korupce. Právě korupce „proslavila“ režim. Jednalo se však o recept na klid a zdánlivou spokojenost všech aktérů.

To, co bylo typické pro fašistickou Itálii, nebylo tak snadno proveditelné u jejího severního souseda. V Německu nešlo podřídit hospodářství státu a snahou bylo co nejvíce se ho přiblížit rasovým požadavkům. Werner Sombart¹³⁵ ve svém díle *Německý socialismus* zcela obhajuje jednotu německého národa. Cílem nacistické propagandy bylo pojmut všechny skupiny a vytvořit čistou rasu. Nešlo o ekonomický záměr, ale spíše o biologický. Rozkol v myšlence korporativismu vyvrcholil, když Němci začali používat jiný pojem, a to nacionální socialismus.¹³⁶

Podle názoru Zitelmana byl Hitler v hospodářských otázkách a politice bez jednotného stanoviska. Tomuto postoji lze možná porozumět na základě rad jeho ministra Schachta, aby se k případným otázkám týkající se hospodářského programu nevyjadřoval. Hitler však nebyl laikem v otázkách, které se dotýkaly hospodářské politiky. Sám zastával názor, že hospodářská

---

¹³⁴Sullivan, Noël O'. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 137-138.

¹³⁵Werner Sombart (1863-1941) byl německým sociologem.(převzato: Sullivan, Noël O. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995 137-142).

¹³⁶Sullivan, Noël O'. *Fašismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995 137-142.

konkurence povede k vývoji národu, a proto odmítal úplnou socializaci. Ve svých projevech často zmiňoval frázi, že užitek celku povede k užitku jednotlivce.¹³⁷

Významným přínosem je přístup Götze Alyho,¹³⁸ který se zabývá financováním nacistického režimu. Aly upozorňuje, že tato oblast je jakýmsi tabu a mnohé materiály byly zničeny. Kniha *Hitlerův národní stát* zachycuje oblast německého hospodářství z pohledu vykořisťovaných. Ve výše zmíněných publikacích se autoři nejvíce zabírali postojem ke kapitalismu a hospodářství. Aly se zabývá konkrétními příklady praktik, které byly hojně využívány. Státy musely odvádět daň v podobě zboží, ale byly i země, které si musely vydržovat krámečky s luxusním zbožím pro rekreaci německých vojáků.¹³⁹ Německé hospodářství a nákladné financování války vidí Aly jako masovou vraždu, která doposud nebyla vyřešena a tudíž podle jeho názoru není možné pochopit holocaust.¹⁴⁰

V publikaci *Hitlerovo Německo* se setkáváme s názorem tzv. hybridní ekonomiky. V žádném případě však nejde o ekonomiku sociální, neboť mnohé podniky zůstaly v soukromých rukou, ale nešlo ani o hospodářství, které bychom mohli nazvat kapitalistickým, neboť klíčovou roli v rozhodování měla vláda. Pro Hitlera nebyla otázka hospodářství natolik důležitá. Toleroval rozdílné druhy ekonomických struktur, pokud ovšem plnily potřeby válečného stavu Německa. Nacisté podporovali velké podniky, které byly v soukromém vlastnictví. Podle názorů Hughese a Manna¹⁴¹ podporovali kapitalismus, i když ve zvláštní formě. Dělnictvo bylo

---

137Zitelmann, Rainer: Adolf Hitler a jeho cesta k moci. 3. vyd. Praha: V.P.K., 1993, str 34-57.

138Götz Aly (1947) profesor historie se zaměřením na holocaust a nacistické dějiny. (z přebalu: Aly, Götz. *Hitlerův národní stát*. 1. vyd. Praha, Argo, 2007).

139Aly, Götz. *Hitlerův národní stát*. 1. vyd. Praha, Argo, 2007, str. 128-142.

140Tamtéž, str. 245-250.

141O autorech se nepodařilo zjistit bližší informace.

také spokojeno, ztratilo sice možnost shlukovat se v odborech, ale jejich postavení se od dob hospodářské krize zlepšilo. Dokázalo dokonale těžit ze sociálních programů, který jim stát poskytoval.¹⁴²

Pohledy na hospodářský systém pravicových režimů se z pohledu ideologií různí. Ačkoliv jde o pravicové režimy, byl fašismus a nacismus antikapitalistickým hnutím, které určité ekonomické prvky přejímalo do své domácí hospodářské politiky. Existovalo soukromé vlastnictví. Velké firmy byly ponechány v rukou majitelů, ale i tak šlo o podřízený stav podniků ke státu.

Podle marxistů, došlo po první světové válce k inflaci, jenž měla za následek zhroucení kapitalistického systému a tím následného zrození fašismu. Ti zastávají názor, že fašismus a nacismus šly ruku v ruce s kapitalistickým zřízením za účelem vykořisťování tříd. Vynořuje se však otázka, do jaké míry byl Mussolini ovlivněn svým socialistickým mládím a nakolik se toto dědictví projevilo v pozdějších letech jeho politické dráhy.

V Itálii, kde se stal fašismus reakcí na propukající sociální hnutí, byl třetí cestou mezi kapitalismem a znárodněním korporativismus. V tomto případě šlo o omezený počet monopolů, které spolupracovaly se státem a zároveň hájily zájmy svých zaměstnanců. Šlo o souhru mezi subjekty, která měly v Itálii do značné míry „úspěch.“ Tento princip nebyl proveditelný v Německu, kde se začal používat pojem nacionální socialismus. Na prvním místě byla představa rasově čistého státu, a tomu byla podřízena i hospodářská politika. Ačkoliv byl nacismus taktéž antikapitalistický hnutím i zde existovalo soukromé vlastnictví.

---

¹⁴²Hughes, Matthew-Mann, Chriss. Hitlerovo Německo, život v období třetí říše. 1. vyd. Praha: Columbus, 2002, str. 36-49.

Velké německé firmy¹⁴³ se nacházely v soukromých rukou. Spolupracovaly s nacistickým režimem a dokázaly ze situace těžit.

Je obtížné přiklonit se k jednotnému stanovisku a vymezit hranici, která by v případě fašismu a nacismu určila, kde končí a začíná kapitalismus. Souhlasím s názorem, že v případě pravicových ideologií, jde o státem kontrolované hospodářství s prvky kapitalismu. Ačkoli byla ekonomika svazována státními nařízeními, do jisté míry byly firmy spokojené, neboť v tomto svazku netratiley.

5.5 Politický program-světový názor

Politické strany předkládají voličům volební programy a doufají, že na jeho základě získají jejich přízeň. K fašismu a nacismu patřila tato část neoddělitelně taktéž ve speciální podobě světového názoru. Do tohoto politického bodu spadala oblast zahraniční, domácí, rasové, sociální a hospodářské politiky.

K nejdůležitějším bodům, které podle Zitelmanna spadají do nacistického světového názoru, lze zařadit:

► Darwinistický princip věčného boje, kdy zápas silnějšího se slabším, byl zcela přirozený.

► Národní princip, kdy podle jeho jednání a přesvědčení musela být středem dění jedna rasa, v případě fašismu jeden národ.

► Vůdcovský princip, který říká, že dějiny tvoří výjimečné osobnosti, které masa oddaně následuje.

Podle třetího bodu byli lidé prostředkem, materiálem, se kterým bravurně vládnoucí složka manipuluje. Pro tento bod byla typická otázka životního prostoru, který byl základní podmínkou lidské existence. Otázka území byla velmi důležitá, ale i omezující

---

¹⁴³Farben-výroba plastů, Krupp-ocelárna, zbrojovka

v případě rostoucí populace. V tomto bodě lze zmínit, jak se šlo s danou situací vypořádat v případném nepoměru mezi velikostí území a rostoucím počtem obyvatelstva. První možností bylo vystěhování. Následovaly programy typu kontroly porodnosti, či navýšení exportu. Sám Hitler nesouhlasil s vystěhováním, či kontrolou porodnosti, jak se zmínil v druhém dílu *Mein Kampf*, neboť by to vedlo k snížení úrovně dotyčného národa. Neopomenul ani otázku exportu, kterou připodobnil k mírové strategii podrobení si světa hospodářskou cestou.¹⁴⁴

Sullivan světový názor charakterizoval v pěti myšlenkách, které jsou přítomny ve všech aktivistických hnutích. Mezi tyto společné body lze zařadit:

- korporativismus

- „odmítnutí rozumu a stability a důrazu na mýtus a dynamiku, jež pak kulminují v ideálu permanentní revoluce“¹⁴⁵

- vůdcovský princip

- mesiášská koncepce vykupitelského poslání

- vytvoření soběstačného státu za účelem ovládnutí světa.

Fašismus jako jediný umístil vůdcovský princip do svého politického učení. Podle Sullivana měl vůdce funkci symbolického ztělesnění mýtu, který vytvářel historický osud svého lidu. Typickým příkladem tohoto bodu byly politické projevy. Při projevech liberálů nebo socialistů šlo především o poučení, u fašistů šlo o to, aby se přednášející dostal do srdcí posluchačů.¹⁴⁶

Sullivan a Zitelmann se shodují v názoru, že fašistický světový názor měl i organizační charakter. Vůdcovský princip byl

---

¹⁴⁴Zitelmann, Rainer. Adolf Hitler a jeho cesta k moci. 3. vyd. Praha: V.P.K., 1993, str 27-33.

¹⁴⁵Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 137.

¹⁴⁶Tamtéž, str. 155-166.

nejdůležitější složkou tohoto učení. Tento princip byl praktikován na všech úřadech a institucích třetí říše. Shodu lze nalézt i v bodě, který se dotýkal udržení fanatického ducha nad masami. Sullivan si pohrává s myšlenkou nebezpečnosti, která se týkala světového názoru a mohla se stát zkázou nacismu. Toto nebezpečí bylo představováno prostředky, které byly v rozporu se samotnou ideologií. Stejný autor zmiňuje i poznámku, která se dotýká samotného pojetí vůdcovského principu v Itálii a Německu. Na jihu nebyl tento princip pojímán natolik formálně, jako tomu bylo u jejího severního souseda. Příčinou tohoto jevu byla přítomnost krále, se kterým musel Benito Mussolini soupeřit o přízeň. Vůdcovství bylo v případě Itálie prezentováno jako kult osobnosti.¹⁴⁷

Bullock ve své práci tvrdí, že nejstěžejnějším bodem politického programu NSDAP byl vůdcovský princip, na kterém Hitler vše zakládal. Führer soustředil ve svých rukou neomezenou moc. Měl právo řídit stát přímo a mohl se tak zaměřit na zbrojení a zahraničně-dobyvačnou politiku. V této představě zúročil své zkušenosti a nazval politické umění za „*vedení boje národa o existenci*“, jemuž podřizoval politický program. Nejvýstižněji vystihli politický program řadoví nacisté, kteří ho interpretovali dvěma slovy: „*Adolf Hitler*.“¹⁴⁸

V případě Camillia Pellizziho¹⁴⁹ měl vůdcovský princip funkci, která bojovala za autoritu. Šlo tedy o vytvoření obrazu legitimacy pro vůdce. Podle tohoto názoru mohl jenom vůdcovský princip navodit přirozenou a opravdovou politickou souhru. Byl

---

147Sullivan, Noël O. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995 str. 155-159.

148Bullock, Alan. Hitler a Stalin, paralelní životopisy. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1995, str.145-154.

149Blíže informace o autorovi se nepodařilo zjistit.

zrušen neosobní vztah mezi vůdcem a jeho následovníky. Jeho obliba a legitimita nebyla určována na základě výsledků při volebním hlasování, ale na základě toho, jak dovedl ovládat masy. Tímto aspektem se zabýval i Carl Schmitt,¹⁵⁰ který se snažil osvobodit fašismus nejen od rasové, ale od jakékoliv ideologie. Jeho cílem bylo vystavět fašismus na naturalistickém, neidealistickém základě. Jeho názory nebyly po roce 1933 přijímány, neboť chladnost jeho výroků nebyla ve shodě s lidovým řečnictvím propagandy. I přes tuto nelibost vytvořil C. Schmitt nejlukrativnější teorii diktatury. Souhlasil s vůdcovským principem, aby obhájil režim, který byl do té doby založen na vraždě. Po útoku na oddíly SA v roce 1934 vydal Schmitt esej na obhajobu Hitlera, ve které souhlasil s tímto činem pro vytvoření nové Velkoněmecké říše. Pro Schmitta byl Führer veškerou mocí ve státě, a proto bylo vyvraždění stoupenců SA zcela legální a přípustné. Zde však vyvstává otázka, kde se vzaly předpoklady k propůjčení tak neomezené moci do rukou jednoho člověka.¹⁵¹

Podle Schmitta neomezená politická moc vyplývá ze samotné podstaty politického vztahu. Jde o vztah přítele s nepřítelem, kdy nepřítel neměl podobu, jakou ji vnímáme my. V Schmittově podání měl nepřítel tři důležité charakteristické prvky pro rozpoznání:

► Nepřítel měl schopnost znegovat život jednotlivce. Proto musel být zničen, aby jednatlivec mohl žít. Tento vztah byl ontologický¹⁵². Schmitt zdůraznil, že pouhá existence nepřítele byla ohrožující.

---

¹⁵⁰Carl Schmitt (1888-1985) byl německý konzervativní německý právník a politický teoretik. (http://cs.wikipedia.org/wiki/Carl_Schmitt, citováno 8.12. 2009).

¹⁵¹Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 155-166.

¹⁵²Určený bytím.

► Příklad a nepřítel byli v tomto vztahu vnímání jako skupina, nikoli jako jednotlivci. Podle Schmitta existuje nepřítel, pokud se postaví jedna skupina druhé skupině stejného druhu.

► Konflikt mezi přítelem a nepřítelem byl absolutní, tudíž totální. Končil až likvidací nepřítele.¹⁵³

Ve třetím bodě je řečeno, že likvidace nepřítele byla možná pouze tehdy, existuje-li schopný vůdce, kolem kterého se sjednotili přátelé. V jeho moci nebyla však jen pouhá likvidace, ale i právo určit, kdo byl pro jeho stoupence nepřítelem. S tímto názorem souhlasil i nacistický teoretik Lorenz.¹⁵⁴ Podle jeho názoru byl státník vším, „*on je stát*“, i když k tomu potřebuje složku. Tou je lid. Sám Hitler to potvrdil slovy na sjezdu v Norimberku: „*To, co jsem, jsem skrze vás, to, co jste, jste skrze mne.*“¹⁵⁵ Z tohoto tvrzení logicky vyplývá, že lid byl onou legitimní mocí, kterou předal vůdci.¹⁵⁶

Vůdce neodvozoval svou legitimitu od zákonů, pravomocí či charismatu ale od vyjádření lidu. Nemohl být tedy zvolen. V pravém okamžiku se zjevil mezi lidem. Díky svým kvalitám byl okamžitě rozpoznán a lid ho uznával jako svého představitele. Byl pro ně ztělesněním jejich vlastního osudu. Podle Schmitta odmítal fašismus ústavní formy. Tento výrok nacházel vrchol v tvrzení, že nacismus odmítal jakékoliv pojetí státu jako nezávislé verze politické skupiny. Vůdce měl sice svrchovanou moc, ale tato moc se neodvozovala od státu, ale ze ztělesnění historického osudu lidu. Ve fašistické Itálii, kde musel Duce brát ohledy na panovníka a církev,

---

¹⁵³Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 155-166.

¹⁵⁴Konrád Lorenz (1903-1989) byl zakladatel moderní etologie, filosof, nositel Nobelovy ceny. (http://wikipedia.infostr.cz/k/ko/konrad_lorenz.html, citováno: 8.12.2009)

¹⁵⁵Sullivan, Noël O'. Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 163.

¹⁵⁶Tamtéž, str. 162-163.

se režim jevil jako umírněnější než u severního souseda. Shoda nastala v názoru, že vůdce měl mít přímý vztah s masami.¹⁵⁷

Světový názor je souhrnem představ jednotlivce, který obsahuje filosofické, etické, politické, sociologické a náboženské statě. Termín poprvé použil Immanuel Kant ve svém dílu *Kritika soudnosti* ve smyslu pojmů přírody v nejobsáhlejší smyslu. Fašismus a nacismus se také řadí do světového názoru a obě ideologie byly šířeny zcela záměrně.

Přikláním se k názoru o rozdílném přijímání vůdcovského principu v Itálii a Německu. Benito Mussolini měl soupeře v panovníkovi, naproti tomu Adolf Hitler byl bez konkurence. Prezident Paul von Hindenburg zemřel v roce 1934 přirozenou smrtí. Ernst Röhm, byl zavražděn ve stejném roce během útoku na složky SA.

Rozmanitost výkladu světového názoru se zaobírá širokým spektrem oblastí, v nichž se fašismus a nacismus pohybovaly. Ve většině případů je vůdce definován jako neotřesitelná autorita, které byla lidem dána moc. Führer měl absolutní právo rozhodování o politických otázkách a jeho činy byly právně legální. Je diskutabilní, nakolik byly činy vůdců po dosazení do úřadu legální po vyjádření přízně voličů. V dnešní době nám zdravý rozum napovídá k odsouzení, ale skutečná podstata zůstala do konce druhé světové války nezměněna. Německý národ šel oddaně za svým vůdcem. V tom, jak došlo k ovládnutí mas, se názory rozcházejí. Autoři mluví o vyvolenosti osudem, charismatu, politické souhře, autoritě.

---

¹⁵⁷Sullivan, Noél. O'". Fašismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, str. 163-167.

5.6 Nenávist, holocaust, rasismus

Jedním z nejznámějších a zároveň nejtragičtějších projevů pravicových ideologií, byla rasová nesnášenlivost vůči určitému typu obyvatelstva. V našem povědomí nejvíce figuruje holocaust. S vyvražďováním a utrpením Židů je veřejnost obeznámena, ale zabíjení a mučení byli i jiní příslušníci národů, politická opozice nebo lidé, kteří se nehodili nově nastolenému režimu.

Ačkoliv fašismus a nacismus měly mnoho společného, v tomto bodu se rozcházejí. Mussolini sice podepsal zákony týkající se židovské otázky, ale jednalo se spíše o vstřícný krok vůči Hitlerovi. Nelze nalézt slova, která by vylíčila a popsala zřůdnosti týkající se holocaustu a hromadného vyvražďování. V Hitlerově podání měl nacismus jasný cíl. Svět se měl soustředit na pojem rasy, která měla být základem života národů a světových dějin. Politický boj byl zaměřen na vytvoření čistého rasového státu. Tomuto cíli byla podřízena i zahraniční politika. Tyto body se staly posláním německého národa. Podle nacistické „bible“ Mein Kampf existuje zákon přírodního výběru. Vše, co bylo velké a důležité pro lidstvo vytvořila árijská rasa. Ta ale zhřešila, když se smísila s podřadnými rasami. Židé byli považováni za traviče, kteří mísili svoji krev s jinými národy, aby je tím oslabili. Jelikož neměli vlastní stát, chtěli se zmocnit vlády nad celým světem. Žid byl pro nacisty absolutním nepřítelem, se kterým bylo nutné bojovat a sprovodit ho ze světa.¹⁵⁸

Vynořuje se několik otázek. Kde se vzala nenávist Hitlera vůči Židům, ale také ochota jeho spolupracovníků podílet se na hrůzných činech? Jak je možné, že muži a ženy byli ochotni páchat

---

¹⁵⁸Maierová, Corinne. Nacistické Německo. 1. vyd. Brno: KMA, 2008, str. 32-33.

tyto nejodpornější zločiny? Musíme si uvědomit, že kdyby Hitler neměl stoupence, nebyla by jeho politika proveditelná. Většina autorů se shoduje, že nenávist a perzekuce vůči Židům a nepohodlnému obyvatelstvu se vyvíjela vzestupně. Autoři se shodují v pozvolném vzrůstajícím násilí, kdy první etapou byla segregace.¹⁵⁹ Vrcholem byly Norimberské zákony,¹⁶⁰ které dokončily segregaci, zbavily Židy lidské důstojnosti a uzákonily nenávist vůči Židům. Prvním otevřeným vystoupením vůči židovskému obyvatelstvu byla tzv. Křišťálová noc, ke které dal popud Goebbels. S tím nesouhlasil Göring, kterému šlo o finanční stránku věci, jak sám vyjádřil slovy: *„Už mám těch demonstrací dost. Nepoškozují Židy, ale mě, jakožto konečnou autoritu, jako toho, kdo koordinuje německé hospodářství... Pojišťovna zaplatí škody, takže se to Židů ani nedotkne, a navíc to zničené zboží je konzumní zboží náležející lidu...“*¹⁶¹

Nacismus se rozhodl vytvořit nové Německo, ve kterém byli nepohodlní občané odděleni od těch reprezentativních. Byla jim upřena možnost žít na politické a kulturní úrovni v zemi, kde setrvali po generaci. Masové vyvražďování „nepohodlných“ spoluobčanů však nebylo plánováno od samého počátku převzetí moci. V letech 1933-38 umírali v pracovních táborech převážně političtí odpůrci¹⁶². Levice přestala téměř existovat. Politické kádry zmizely. Problém nastal i s církví, neboť křesťanství bylo považováno za „náboženství otroků.“ Církev představovala

¹⁵⁹Segregace-označení označení vnitřního nepřítele , vyloučení ze společnosti a odebrání jeho občanských práv.

¹⁶⁰Norimberské zákony- vydány 15.9.1935. Dva ústavní zákony německého Říšského sněmu: zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti. Lze k nim přiřadit i další zákony, které byly předmětem perzekuce. Předmětem zákonu o říšském občanství bylo rozlišení státní příslušnosti a říšského občanství. Zákon o ochraně německé cti a německé krve předepisoval kdo koho si může a nemůže vzít a zákoník práce.

¹⁶¹Paxton, Robert O. Anatomie fašismu. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 184.

¹⁶²Komunisté, sociální demokraté.

významnou složku ve společenském životě obyvatel, a proto nebylo žádoucí znepřátelit si ji. Ačkoliv papež Pius XI. odsoudil útoky proti obyvatelstvu, jeho nástupce Pius XII. zůstal v této otázce nečinný.¹⁶³

Důležitou otázkou v interpretaci holocaustu bylo vyvražďování žen a dětí. Nelze si nepoložit otázku, kdo byl za tyto činy zodpovědný. Byl to Hitler, nebo jeho podřízení, kteří vše podnikali? I když nám chybí přímý důkaz o Hitlerově rozkazu k vraždění a konečnému řešení židovské otázky, zdravý rozum nám napovídá, že o jeho vině nelze pochybovat. Jeho nechuť ke všemu židovskému byla známa. Byl dostatečně informován o průběhu celé akce a vojáci věděli, že bude krýt jejich činy. Informovanost vůdce prokazovala příprava na vyvražďování. Jednalo se o tzv. „generální zkoušky“, které měly psychicky připravit vojáky na zrůdnosti.¹⁶⁴

Interpretace holocaustu se však rozcházejí v otázce informovanosti. Paxton odmítá, že by hromadné vraždění Židů bylo propagováno na veřejnosti, aby bylo uspokojeno veřejné mínění. nepřipouští ani to, že tyto informace prosákly na veřejnost a dostaly se do rukou zahraničních zpravodajů a pozorovatelů. Vyhlazování bylo v úředních spisech zjemňováno,¹⁶⁵ aby zakrylo drsnou a nepříjemnou skutečnost. Navzdory těmto snahám o utajení si někteří vojáci fotografovali hromadné popravy a zasílali je svým blízkým se srdečným pozdravem. Informace, které se týkaly bestiálního zacházení, se tímto způsobem musely dostat tedy na veřejnosti.¹⁶⁶

163Maierová, Corinne. *Nacistické Německo*. 1. vyd. Brno: KMA, 2008, str. 28-29. Hughes, Matthew- Mann, Chriss. *Hitlerovo Německo, život v období třetí říše*. 1. vyd. Praha: Columbus, 2002, str. 190-191.

164Paxton, Robert O. *Anatomie fašismu*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 184-189.

165Např. zvláštní zacházení

166Paxton, Robert O. *Anatomie fašismu*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 184-190.

Hughes a Mann v své publikaci *Hitlerovo Německo: život v období Třetí říše* naopak dementují tvrzení týkající se neinformovanosti. Ačkoliv se úřady snažily utajit tyto zprávy, nešlo zabránit tomu, aby vyšly na povrch. Otázky týkající se rasové politiky byly veřejně probírány ve vojenských kruzích, a tudíž nelze souhlasit s názorem, že obeznámena byla pouze elita. Dokonce se objevila i skupina z řad inteligence, která v Mnichově na svých protinacistických letácích informovala o vyvražďování Židů a jejich utrpení na východě. Vrchol informovanosti nastal v roce 1943, kdy do Berlína došly zprávy, že jsou Židé likvidováni v plynových komorách. Zmiňovaní autoři se opírají o svědectví pamětníků a logicky zdůvodňují, že veřejnost musela být obeznámena s celou akcí. Podle jejich názoru nemohla drážním úředníkům uniknout skutečnost, která napovídala k něčemu neobvyklému. Tuto jejich teorii podporuje i kniha Goldhagena,¹⁶⁷ kdy se zaměstnanci v dopravní infrastruktuře podíleli nevědomky na těchto zločinech. Šlo o celou škálu odborníků a pracovníků,¹⁶⁸ kteří věděli o transpotech na východ, a museli tudíž vědět o tom, co se s Židy a nepohodlnými občany děje. Autoři se věnují i faktu, že Židé byli odváděni k vlaku za bílého dne a velmi často přes celé město, a proto nemohlo ujít veřejnosti, že se děje něco zvláštního. Většina ovšem popírala, že o zřůdnostech něco věděla. K tomuto názoru o informovanosti civilního obyvatelstva se přiklání i Evans, který zmiňuje chuť po židovské krvi při manifestacích na podporu režimu.¹⁶⁹

167Daniel Jonah Goldhagen je americký sociolog židovské původu zabývající se první polovinou dvacátého století. (<http://www.eurabia.cz/Articles/618-goldhagen-stavi-islamismus-na-roven-s-nacismem.aspx>, citováno 8.12.2009)

168Lékaři, zdravotní sestry, poštovní doručovatelé, policisté.

169 Hughes, Matthew- Mann, Chriss. *Hitlerovo Německo, život v období třetí říše*. 1. vyd. Praha: Columbus, 2002, str. 190-203. Evans, Richard. *Nástup třetí říše*. 1. vyd. Praha: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006, str. 289-294.

5. 6. 1 Popírači

V současné době publikují autoři, kteří manipulují materiály a dávají dějinám nový rozměr. Bohužel se s falzifikátory setkáváme i při interpretaci druhé světové války a holocaustu. Nejkontroverznější postavou, která se zabývá dějinami druhé světové války, je David Irving¹⁷⁰. Ačkoli jde o nevystudovaného historika dostal se do povědomí čtenářů, celou řadou knih, které se věnují tématu. Je s podivem, že se autor bestsellerů vydal na scestí, které stojí mimo zákon. Svoji publikaci *Hitlerova válka* začíná větou: „*Dějepisci jsou obdařeni schopností, která je odepřena i bohům-měnit to, co se již stalo!*“¹⁷¹

Nejznámější jsou jeho kontroverzní interpretace holocaustu, ale i samotné vnímání postavy Hitlera je neobvyklé. Irving se pokusil popsat dějiny pohledem z Hitlerova pohledu, a proto se nelze divit, že dospěl k tak kontroverzním interpretacím. Hitlera viděl jako uklízeče, který zametá nahromaděnou špínu. Podle jeho badatelských výsledků nebyl Hitler natolik pevným a všemocným vůdcem, jak byl v publikacích popisován. Jeho moc každým rokem slábla. Německo se tak stalo státem bez vůdce a domácí politickou scénu řídili jeho pobočníci. Proti tomuto tvrzení se však staví Evans, který tvrdí, že Hitler měl nesmírnou autoritu, kterou nešlo přehlédnout.¹⁷² Podle Irvinga němečtí historici přistupují k Hitlerovi s předsudky a s jasnou představou jeho viny v dějinách. Odkazuje na to, že nepátrají a nehledají nová východiska, pouze odkazují se na již vydané zdroje. Irving předkládá dokumenty, ve kterých je

---

¹⁷⁰David Irving (1938) historik zabývající se obdobím druhé světové války. (z přebalu: Irving, David. *Hitlerova válka a válečná stezka let 1933-1945*. 1. vyd. Brno: Books, 1998).

¹⁷¹ Irving, David. *Hitlerova válka a válečná stezka let 1933-1945*. 1. vyd. Brno: Books, 1998 str. 7.

¹⁷² Evans, Richard. *Nástup třetí říše*. 1. vyd. Praha: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006, str. 294-298.

uveden nesouhlas vůdce se zákroky proti Židům. Tyto dokumenty zkreslily Irvingovi pohled na Führerovu vinu.¹⁷³

Irving se díky své práci dostal do blízkosti osob, které spolupracovaly s Hitlerem. Pamětníci mu zpřístupnili celou řadu dokumentů, které se staly podkladem pro zpracování jeho prací. Byl okouzlen prostředím, které poznával, vzdělaností, kulturou vyjadřováním a úctou k vůdci. To byla fakta, která strhla Irvinga k tomu, že začal manipulovat s materiály a dostal se do pozice kontroverzního „historika“. Irving, stejně jako další popírači holocaustu, se opírá o tvrzení, že neexistuje písemný důkaz, který by usvědčil Hitlera z vraždění. Tvrdí, že vinni byli jeho podřízení, kteří měli nést zodpovědnost za své činy. Vrcholem jeho interpretací je samotné popření existence Osvětimi jako vyhlazovacího tábora.¹⁷⁴

V roce 1995 se Irving dostal díky svým výrokům k soudu, kde se proti němu postavil Richard J. Evans, odborník na dějiny Německa. Evans podrobně prostudoval publikace Irvinga a byl šokován tezemi, manipulacemi a zkreslenými informacemi týkajícími se holocaustu. Irving se u soudu hájil výroky o nepravdivosti oficiální historiografie. Při výsledcích padaly takovéto kontroverzní výroky:

- ▶ neexistence plynových komor a vyhlazovacích táborů
- ▶ manipulace s počtem obětí
- ▶ přirovnání bombardování Drážďan k osvětimské tragedii
- ▶ vyvražďování Židů nebylo technicky a organizačně možné

---

¹⁷³Irving, David. *Hitlerova válka a válečná stezka let 1933-1945*. 1. vyd. Brno: Books, str. 7-30.

¹⁷⁴http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/zeman_irving. Institut Terežínské iniciativy, editor: education@terezinstudies.cz, název článku: David Irving a osvětimská lež.(citováno 12.11.2009) Irving, David. *Hitlerova válka a válečná stezka let 1933-1945*. 1. vyd. Brno: Books, str. 7-30.

► úmrtnost Židů v koncentračních táborech byla zapříčiněna tyfem, který se na území Německa dostal vinou spojeneckého bombardování.¹⁷⁵

Po prohraném soudu byl David Irvin soudem označen za rasistu, antisemitu, popírače holocaustu, falzifikátora. Sám Irving si chybu nepřipouští a podle jeho názoru došlo k procesní chybě soudce.

Holocaust je všeobecně vnímán jako největší vyvražďování v dějinách lidstva. Do dnešní doby vyvolává nepochopení, hrůzu a strach. Jak se mohla odehrát taková tragédie ve dvacátém století a nakolik za ni lidé nesou vinu? To jsou otázky, které jsou ve většině prací k tomuto tématu čtenáři předkládány. O zainteresovanosti A. Hitlera fundování historici a převážná část populace nepochybuje, objevují se však i tací, kteří překrucují dějiny a jejich interpretace jsou do značné míry zavádějící.

Autoři zabývající se holocaustem nemají jednotné stanovisko v otázkách viny a odsouzení německého národa. Historici se v tomto bodě rozcházejí, protože neexistuje důkaz o všeobecné vině, ale zároveň logicky přemýšlející člověk, si musel podle indicií dát pět a pět dohromady. Zda šlo o lhostejnost, sympatie k režimu, či strach se dnes můžeme jen dohadovat.

---

¹⁷⁵http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/zeman_irving. Institut Terežínské iniciativy, editor: education@terezinstudies.cz, název článku: David Irving a osvětimská lež.(citováno 12.11.2009)

6. Závěr

Tato práce se zabývala odlišnými interpretacemi fašismu a nacismu. Z pohledu velkého množství publikací věnujících se tomuto tématu jde o práci, kterou je pravděpodobně nereálné dokončit. Přestože není možné pojmout veškeré znaky fašismu a nacismu komplexně, domnívám se, že se mi podařilo shrnout základní aspekty týkající se těchto pravicových ideologií. Téma diplomové práce je úzce spojené s dějinami, a proto bylo nutné přihlédnout i k historickému hledisku.

Práce se zaměřila na rozdílné interpretace charakteristických rysů fašismu a nacismu. Pestrost názorů závisela na úhlech pohledů vědních disciplín, politické příslušnosti a interpretaci dějin. Ačkoliv fašistickou ideologii tvořilo mnoho aspektů, které se podílely na její struktuře, většina z nás ji dnes vnímá jako „vražedkyni“, která má na svědomí životy šesti milionů Židů a nespočet dalších obětí.

Za rozhodující momenty nástupu různých totalitních systémů k moci lze považovat podobné krizové situace, které hrály roli při vzestupu fašismu a nacismu. Na základě komparace odborné literatury jsem došla k závěru, že podmínky vzniku zmiňovaných ideologií se formulovaly již několik let před uchopením politické moci. Přispívala k tomu i nálada ve společnosti a pocity zahořklosti. Odpovědí na bezpočet otázek dotýkajících se vzniku fašismu a nacismu v konkrétním čase a místě lze částečně odpovědět určitou podobností v historickém vývoji, výsledcích první světové války a charismatickým politikovi, která zapůsobila na území Itálie a Německa. Přestože se o psychickém stavu Hitlera a Mussoliniho můžeme přít, většina autorů poukazuje na Führerovu labilitu.

Různé pohledy na fašismus a nacismus

Přikláním se k názoru, že postavení obou státníků je z historického hlediska velmi významné, i když v tragickém slova smyslu.

Ve zpětném pohledu vyvolává poklidná změna poměrů v Itálii a Německu široké spektrum otázek vzniku. Podle mnoha autorů proběhla v obou zemích revoluce. K moci se fašismus a nacismus dostaly legální cestou za široké podpory mas a bez prolití kapky krve. Je s podivem, že Zitelmann, který nacismus označuje za revoluční hnutí, staví akci z roku 1923 do stejné roviny jako nástup Hitlera do úřadu říšského kancléře. Přikláním se k názoru, že Bavorský pivní puč byl násilnou akcí. Naproti tomu měl rok 1933 klidnou povahu a jeho neblahý význam je veřejnosti znám dodnes. Ačkoliv šlo v případě fašismu a nacismu o antidemokratický systém vlády, předal lid Hitlerovi svou svobodu dobrovolně, aby jí vzápětí na dlouhé roky ztratil. Kde se vzala ochota a chuť podřídit se fašistickému režimu a přijít o svá občanská práva? Podle Fromma šlo o strach ze svobody, kdy se jedinec bál mít zodpovědnost za své činy, a tak na sebe uvalil nenávisťnou ideologii.

Při pohledu na ekonomický systém pravicových ideologií se dostáváme na rozcestí. Ačkoliv se podle většiny autorů jednalo o antikapitalistický systém, zahrnoval v sobě i částečné soukromé vlastnictví. V případě Itálie šlo o tzv. korporativismus. Jeho myšlenky však v Německu nešly uplatnit, neboť hospodářství nebylo podřízeno národu, ale rase. Pohled na kapitalismus se ve fašistické Itálii a Německu různí i z pohledu politických ideologií.

Fašismus a nacismus se snažily o praktické zavedení tzv. světového názoru, ve kterém by byly uvedeny základní body politického programu. V této struktuře byl nejčastěji vyzdvihován vůdcovský princip. Podle autorů stál za úspěchem fašistických režimů právě on, ačkoliv byl v Itálii přijímán střízlivěji než

Různé pohledy na fašismus a nacismus

v Německu. Vůdce byl pro svůj národ „vyvoleným,“ který se zjevil v pravém okamžiku a zachránil tak svůj lid.

Nejtragičtějším projevem pravicových ideologií, převážně nacismu, byl bezpochyby holocaust. Do dnešní doby je tato otázka stále nevyřešena a představuje pro nás stín minulosti, který připomíná jeden z nejtypičtějších obrazů nacistického režimu. Mnozí autoři se zabývají informovaností a pomyslnou vinou německé veřejnosti v otázce holocaustu. Všeobecně panuje nejednotné stanovisko, neboť v tomto případě neexistuje věrohodný důkaz, který by ji usvědčoval. Tito autoři poukazují na indicie, které měly dovést širokou veřejnost k šokujícímu poznání. Objevují se však i tací, kteří popírají Hitlerovu vinu a odpovědnost za holocaust a vyvražďování. Je s podivem, že se z některých jejich děl staly bestsellery, ačkoliv překrucují dějiny a ospravedlňují viníky.

Při zpracovávání mé diplomové práce jsem se setkala s různými pohledy a interpretacemi. Záleží však na každém z nás, o jaké informace se budeme opírat a zda si budeme klást další otázky, které by nás mohly přiblížit pravdě, která je v důsledku interpretace velmi relativní.

Podle mého názoru je důležité zabývat se dějinami hlouběji. Předložené informace je nutné přijímat kriticky, nikoli je slepě následovat a bez vlastního názoru uzavřít minulost.

7. Použitá literatury a online dokumenty

7.1 Literatura

- Aly, Götz. Hitlerův národní stát, loupení, rasová válka a nacionální socialismus. 1. vyd. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-918-0
- Brož, Ivan. Vůdcové. 1. vyd. Praha: Olympia, 2001. ISBN 24-045-2001
- Bullock, Alan. Hitler a Stalin, paralelní životopisy. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1995. ISBN 80-85831-51-1
- Evans, Richard. Nástup třetí říše. 1. vyd. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006. 80-7306-257-7
- Fromm, Erich. Strach ze svobody. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0290-9
- Heywood, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6
- Hughes, Mathew; Mann, Chris. Hitlerovo Německo, život v období třetí říše. 1. vyd. Praha: Columbus, 2002. ISBN 80-7249-123-7
- Hynek, Ondřej. Nacionalismus jako vnitřní pojítka subkultur. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2009
- Irving, David. Hitlerova válka a válečná stezka let 1933-1945. 1. vyd. Brno: Books, 1998. ISBN 80-7242-040-2
- Jäckel, Eberhard. Německé století. 1. vyd. Praha: Argo, 2004. ISBN:80-7203-617-3
- Kershaw, Ian. Hitler, 1899-1936: Hybris. 1. vyd. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-581-9
- Maierová, Corinne. Nacistické Německo. Praha: Levné knihy, 2008. 978-80-7309-432-4

Různé pohledy na fašismus a nacismus

Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. 1. vyd. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-107-4

Overy, Richard. Diktátoři, Hitlerovo Německo a Stalinovo Rusko. 1. vyd. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2006. 80-7306-227-5

Paxton, Robert, O. Anatomie Fašismu. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-811-2

Sullivan, Noël, O'. Fašismus. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995

Taraba, Luboš. DUCE: Anatomie jedné kariéry. 1. vyd. Praha: Horizont, 1992. ISBN 80-7012-058-4

Zitelmann, Rainer. Adolf Hitler a jeho cesta k moci. 3. vyd. Praha: V.P.K., 1990. ISBN 80-85622-27-0

7.2 Online a elektronické dokumenty

www.ksm.cz

www.tribun.bloguje.cz

www.holocaust.cz

www.eruditus.cz

www.envigogika.cz

www.wikipedi.org

www.eurabia.cz

www.slovník-cizich-slov.abccz

www.britanica.com

www.csfd.cz